

SOSYOLOJİK SUÇ KURAMLARININ SUÇ OLGUSUNU AÇIKLAMA POTANSİYELLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Zahir Kızmaz

Öz

Bu çalışmada, suç olgusunu sosyolojik açıdan çözümleyen geleneksel suç kuramları ele alınacak ve bu kuramların suçu açıklama potansiyelleri tartışılacaktır. Ülkemizde bu kuramları konu edinen araştırmaların sınırlı sayıda olması ve özellikle bu kuramlara yönelik bütüncül düzeyde genel bir değerlendirmenin/eleştirinin yapılmaması, bu araştırmanın önemli bir amacını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma, suçluluğu açıklamak için geliştirilmiş olan sosyolojik suç kuramlarının, suç olgusunu ne düzeyde açıkladığı sorunu üzerine odaklanmıştır. Bu çerçevede araştırmayı, sosyolojik suç kuramları üzerine genel bir değerlendirme olarak görmek mümkündür.

Anahtar Sözcükler

Suç Teorileri, Suç Teorilerinin Eleştirisi

An Evaluation on Explaining the Potentials of the Crime Phenomena Related to the Sociological Crime Theories

Abstract

In this study, the conventional crime theories in sociology will be examined and aspecial attention will be on how they explain the phenomenon at hand. In Turkey today, there are a few theoretical researces on this line. In this study, therefore, it is attempted to make a comprehensive evaluation of the crime theories. In the end, a criticism towards these theories will be introduced.

Key Words

Crime Theories, Criticism of the Crime Theories

Giriş

Suç ve suçluluğun önde gelen toplumsal sorunlardan biri olması, onun sosyolojik açıdan incelenmesini gerektiren önemli bir neden olmaktadır. Sosyolojinin odaklandığı araştırma konularına bakıldığında (eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik, göç, terör, kentleşme, gecekondulaşma, şiddet v.b), bu disiplinin özellikle “toplumsal sorunlar” alan ında da, bir yoğunlaşma gösterdiği gözlenmektedir. Bu çerçevede Becker; sosyoloji bilimini, toplumsal sorunlara ilişkin bu gündemsel ilgisinden dolayı haklı olarak; “sosyal problemlerin bilimi” (Kızılcılık, 1996:144) olarak nitelemiştir. Bu nedenle sosyolojinin, önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkan suç ve suçluluk üzerine yoğunluklu olarak odaklanmasının anlaşılır gerekçeleri olduğu bir gerçektir.

Suç olgusunun, çok sayıda disiplin tarafından (biyoloji, psikoloji, psikiyatri, hukuk, antropoloji v.b) ele alınıp analiz edildiği bilinmektedir. Ancak, suç olgusunu irdeleyen bu disiplinler içerisinde sosyolojinin, ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu çerçevede Heidensohn’un, hiçbir disiplinin sosyoloji bilimi kadar suç olgusunu başarılı olarak çözümleyemediği iddiası (Heidensohn, 1989:1-2), Giddens’in; toplumsal kurumların analizini gerekli kıldığı gerekçesiyle suç olgusunu başarılı olarak çözümleyen her hangi bir kuramın, sosyolojik nitelikte olmak zorunda olduğu yönündeki yaklaşımı (Giddens, 2000:186) ve İçli’nin (2003:513) suçun nedenlerini, doğasını ve yayılmasını çözümleyen kuramlar içerisinde en kapsamlı ve sistematik bakış açısını sunan teorilerin, sosyolojik nitelikli teoriler olduğu yönündeki saptaması, suçluluğun sosyoloji disiplini açısından araştırılmasının önemini belirten türden savlardır. Benzer biçimde Siegel de, suçun insan

etkileşimi sonucunda meydana geldiğini belirterek, bu nedenle; sosyologların suçu daha iyi açıklayabildiklerini ileri sürmektedir (Siegel, 1989:158).

Suç ve suçluluğu açıklama çabası olarak formüle edilen sosyolojik kuramların sayısı bir hayli fazladır. Suç kuramlarının bu denli fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu profillerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile; gerek çok sayıda suç türünün olması (hırsızlık, tecavüz, zimmete para geçirme, adam öldürme, dolandırıcılık, rüşvet, gasp v.b), gerek suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenlerin varolması (yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, suçlu akran grubu, sorunlu aile yapısı, göç, alkol ve uyuşturucu, yerleşim yerinin özelliği, kültür, formel ve enformel denetim unsurlarının zayıflığı, damgalanma v.b) ve gerekse de suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin (yaş durumları, medeni durumları, mesleki yapıları, sosyalleşme biçimleri, cinsiyet durumu v.b) farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklamasını gerekli kılmıştır. Ancak, geliştirilen sosyolojik suç kuramlarının hiç biri tek başına, suçluluğun mükemmel formülasyonları olarak görülemez. Çünkü, söz konusu kuramlar, belirli düzeyde/düzeylede yetersizlik ve eksiklikler - bazen de varsayımsal hatalar- içerdikleri bir gerçektir. Bu saptama, suç kuramları üzerine eleştirel bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada, sosyolojik suç kuramlarının suçu açıklayabilme potansiyelleri değerlendirilecektir. Ancak bunu yaparken, söz konusu kuramların suçluluğu hangi değişkenler bağlamında ele aldıkları veya suç olgusunu nasıl açıkladıklarına kısaca bakılacak ve sonrasında kurama yöneltilecek veya yöneltilebilecek eleştiriler belirtilecektir. Ayrıca bu çalışmada belirtilmesi gereken diğer bir husus da, çalışmanın sadece geleneksel suç kuramları ile sınırlandırılmış olduğudur¹.

Bu araştırma, geleneksel suç kuramlarının suçu açıklama potansiyellerini konu edinmektedir. Bu nedenle makale, suç kuramları üzerine bir değerlendirme çabası olarak görülebilir. Ülkemizde, geleneksel suç kuramlarının suç olgusunu ne düzeyde açıkladıklarını, bütüncül ve sistematik bir biçimde ele alan araştırmaların azlığı, bu araştırmanın yapılmasının temel bir amacını oluşturmaktadır.

1. Geleneksel Suç Kuramları

Geleneksel suç kuramları, suçu açıklamak için geliştirilen ilk kuramlardır. Bu kuramların en belirgin özellikleri; suçu disiplinler ve sınırlı değişkenler ekseninde çözümlenmiş olmalarıdır. Oysaki günümüzde geliştirilen suç kuramları büyük ölçüde, bütünlük kuramlar niteliğindedir. Bütünlük veya tümleşik suç kuramları, geleneksel suç kuramlarının aksine, çok sayıda kuram veya kuramlara ilişkin varsayımların sistematik bir model altında inşa edilme çabasını tanımlamaktadır. Bu nedenle, formüle edilmiş ilk suç kuramlarını, günümüzdeki kuramlarından ayırmak için, önceki kuramlar bu çalışmada "geleneksel suç kuramları" olarak nitelendirilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan suç kuramları, üç açıdan irdelenmiştir: 1. Teoriler, suç ve suçluluğu açıklamada içerdiği değişkenler açısından

¹ Ancak geleneksel suç kuramları başlığı altında ele alınması gereken çatışma kuramları, makale için belirlenmiş sayfa sınırlamasını aşacak düzeyde geniş kapsamlı kuramlar niteliğini taşıması nedeniyle bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

değerlendirilmiştir. Burada, kuramların; suçluluğu ne düzeyde açıkladığına bakılmıştır. Çünkü, kuramların suçluluğa ilişkin genel bir açıklama düzeyi sunma açısından nerede durdukları önem arz etmektedir. 2. Suç kuramlarının içerdiği temel varsayımlarının doğruluğu, kesinliği ve evrenselliği sorunsallaştırılmıştır. Burada da teorilerin, suçu hangi yaklaşım çerçevesinde irdeledikleri veya teorilerin temellendiği varsayımın veya varsayımların gerçekliğe ne düzeyde uygun düştüğü hususuna bakılmıştır 3. Son olarak da teorilerin, hangi araştırma bulgularına dayandırılarak formüle edildiği gerçeği dikkate alınmıştır. Çünkü, kuramlar birbirlerinden farklı araştırma verileri veya bulguları üzerine temellendirilmiştir. Bu durum da, farklı suç kuramlarının formüle edilmesinde etkili bir faktör olmuştur. Bu çerçevede her hangi bir kuramı test etmek için bazı ampirik araştırmaların birbirleriyle örtüşmeyen farklı bulgular saptamalarında kullanılan bu farklı metot ve tekniklerinin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir.

1.1. Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramı

Sosyal organizasyonsuzluk (social disorganization) teorisi, 1920'li yılların başında, Shaw ve McKay'ın suçun ekolojik incelemeleri çerçevesinde yaptıkları araştırma bulgularının formüle edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle organizasyonsuzluk kuramını, suçun şehir alanlarındaki görünümünü resmeden bir teori olarak nitelemek mümkündür.

Bu kuram, Park ve Burgess'in Chicago kentinde daha önceden gerçekleştirdikleri araştırmalardan esinlenerek geliştirilmiştir. Özellikle 1860-1910 yılları arasında endüstrileşme ve kitlesel göçler sonucunda Chicago kentinin nüfusunun hızlı bir biçimde artması ve bununla ilintili olarak kentte çok önemli sosyo-kültürel ekonomik ve demografik problemlerin ortaya çıkması, bazı sosyal bilimcilerin bu alana dikkat kesilmelerine neden olmuştur. İlk olarak Park ve meslektaşları, kentteki nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan bu gelişmeleri, insan-çevre etkileşimi çerçevesinde ele almışlardır. Park ve meslektaşının geliştirdiği insan ekolojisi kuramı, daha sonraları Shaw ve McKay tarafından suçluluk araştırmalarına uygulanarak daha gelişkin bir düzeye getirilmiştir (Bohm,1997:72). Sosyal organizasyonsuzluk kuramı bu nedenle; ekolojik yaklaşım veya Chicago okulu olarak da adlandırılmaktadır. Bu kuram suç olgusunu; gelişme bölgeleri (growth zones), suçluluk alanları (delinquency areas) ve çemberler teorisi (concentric zone) gibi kavramsallaştırmalar üzerinden analiz etmektedir.

Sosyal organizasyonsuzluk veya düzensizlik teorisyenleri, sosyal çözülmenin en çok kent yapısında ortaya çıktığını varsayarak, kentleri suçun döllendiği mekanlar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle onlara göre şehir alanları, sapma ve suç araştırmaları için birer laboratuvar konumundadır. Sosyal düzensizlik kuramcıları, araştırmalarını özellikle, fahişeliğin, intiharın ve diğer sapkın veya suç eylemlerinin en çok gerçekleştiği disorganize veya çözülmüş alanlarda (slum v.b), yoğunlaştırmışlardır.

Sosyal organizasyonsuzluk kuramı; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin, doğrudan veya dolaylı olarak suçluluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Shaw ve McKay; yoksulluk, kültürel heterojenlik ve fiziksel hareketlilik gibi şehir

yaşamını karakterize eden bu faktörlerin sosyal çözülmeye yol açtığını ileri sürmektedirler. Çünkü onlara göre bu etkenler, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak, onları suç işlemeye yöneltmektedir (Ellis ve Walsh, 2000:354; Sokullu-Akıncı:1999; Dönmezer,1994). Bu nedenle, Shaw ve McKay; suç davranışının, toplumun sosyal organizasyonunun bozulmasıyla ortaya çıktığını belirtmiş olmaktadır (Vito ve Holmes,1994:141). Sosyal düzensizlik kuramı; disorganize olmuş toplumlarda, geleneksel sosyal denetim unsurlarının zayıfladığı ve kriminal alt-kültürün gelişmesinin kolaylaştığı gerekçesiyle suç işleme olasılığının daha yüksek olduğunu öngörmektedir.

Chicago kuramcıları, aşağıdaki gelişmeleri sosyal düzensizlik faktörü ile ilintili olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedirler: a) çocuklar üzerinde sosyal denetimin önemli ölçüde yokluğu, b) suçlu davranışın genelde ebeveynler ve komşular tarafından onay görmesi, c) suç işlemek için çok sayıda fırsatın olması, d) meşru iş ve eğitim için çok az sayıda fırsatın var olması. Sosyal düzensizlik kuramının son dönemlerdeki temsilcilerinden olan Sampson ve Groves ise sosyal disorganizasyonun göstergeleri olarak şu faktörleri belirtmektedir: a) yerleşimcilerin düşük düzeyde bir ekonomik yapıya sahip olmaları, b) aynı yerleşim yerinde çok farklı etnik grupların varlığı, c) yüksek düzeyde yerleşimci hareketliliği, d) ailelerin fonksiyonunu kaybetmesi ve e) kentleşme (Bohm,1997:74).

Kuramın Değerlendirilmesi

Kuramın özellikle, şehir gibi yerleşim yerinin özellikleri ile suç oranları arasındaki ilişkiye odaklanması önemlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi; bu kuramın öncülleri, şehrin belirli bölgelerinin daha çok kriminojen özellikler taşıdığını ileri sürmektedirler. Onlara göre söz konusu bu bölgelerde (slum v.b) yaşayan bireyler ve gruplar, suça daha çok eğilimlidirler. Bu açıklamalar, yer ile suçluluk arasındaki ilişkiye dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede kuram, suç olgusunu; bireysel patolojik bir olgu olarak değil (Lilly, Cullen ve Ball,1995:38- 39) toplumsal problemler (fakirlik, işsizlik, aile sorunları ve zayıf denetim v.b unsurlar) ile ilintili bir fenomen olarak ele almaktadır (Vito ve Holmes,1994:141; Bottoms ve Wiles, 1995:3-8). Ayrıca sosyal düzensizlik teorisinin, suç oranlarının kırsal alanlara nispeten en çok şehir alanlarında ortaya çıktığı yönündeki saptaması da önemlidir. Özellikle sosyal hareketlilik, ekonomik yoksunluk ve etnik heterojenlik düzeyinin yüksek olduğu yerleşim yerlerinde suç oranlarının yüksek olduğunu saptayan bazı araştırmaların varlığı (bkz:Ellis ve Walsh, 2000:354-355) da, kuramın önemini arttıran bir kanıt olmaktadır.

Kuramın kriminolojik alana olan bu önemli katkısına rağmen, bazı yönleri ile de eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden bazıları şu şekilde belirtilebilir: Chicago okulu teorisinin; sosyal organizasyonsuzluk ile bireyin geleneksel gruplardan koptuğu ve suç işlemeye eğilimli hale geldiği şeklindeki öncülünün, sahte veya yapay olabileceği belirtilmektedir. Diğer bir ifade ile, kuramın öngördüğü faktörlerin dışında başka faktörlerin de sosyal organizasyonsuzluğa yol açabileceği gerçeğine karşın bu kuramcıların savunucuları tarafından bu ilişkinin kuramın savunucuları tarafından sadece öngördükleri ilişki çerçevesinde sunabilecekleri riski veya olasılığı her zaman söz konusudur. Oysaki; örneğin, bazı durumlarda siyasal ve ekonomik elitler de, sosyal organizasyonsuzluğa ve suçluluğa yol açabilir (Bohm,1997:75).

Kurama yöneltilen diğer bir eleştiri de, toplumsal gelişmeyi belirtmek için Chicago kuramcılarının kullandıkları organik ve biyolojik analogilerdir. Toplumsal yapının, kültürel ve yasal güçler tarafından düzenlendiği bir gerçektir. Toplumsal değişme, doğadaki yaşam mücadelesi ile sadece yüzeysel bir benzerlik göstermektedir. Bu nedenle bu kuramcılar, sosyal değişme üzerinde siyasal mücadelenin etkisini önemli ölçüde ihmal etmişlerdir. Diğer bir eleştiri de kuramın, aşırı öngörüye (overprediction) içkin varsayımlar içermesidir. Chicago okulu temsilcileri, niçin suçluluk bölgelerinde bulunan tüm gençlerin suç işlemediklerini, suça katılmanın sadece küçük bir oran ile sınırlı kaldığı gerçeğini açıklayamamaktadırlar. Diğer bir deyişle kuram, sosyal açıdan disorganize olarak kabul edilen alanlarda bazı grupların, suç işlememe durumunu açıklayamamaktadır. Diğer bir eleştiri de, suçluluğun gerçek boyutunun, sadece polis istatistikleri ve mahkeme kayıtları ile ölçülemeyeceği yönünde dile getirilen görüştür. Çünkü, suç işleyen gençlerin çoğu yasal kovuşturmalardan kendilerini kurtarabilmektedirler. Ayrıca, orta ve üst sınıfın ikamet ettikleri yerleşim yerlerindeki suçluluk oranı, önemli ölçüde istatistiğe yansımamaktadır (Bohm,1997:75). Bu durum da, sadece yoksul alanlarda suç işleyen bireylerin suçluluk oranının istatistiklere yansımaya yol açmakta ve dolayısıyla yoksul alanların daha çok kriminojenik özellikler taşıdığı izleniminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kuramın, sosyal düzensizliği suçluluğun nedeni, suçluluğu da sosyal düzensizliğin bir göstergesi olacak şekilde ele alması (Bohm,1997:75) da eleştirilmektedir. Özellikle hangi bölgelerin “sosyal disorganize” özellikler taşıdığı konusunda da, bir fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Bir anlamda, sosyal disorganize olgusunu ölçümsel olarak tanımlama düzeyinde ortaya çıkan bazı güçlükler veya anlaşmazlıklar da, kurama yöneltilen bir eleştiri olmaktadır. Teorinin ilk formülasyonuna yöneltebilecek diğer önemli bir eleştiri de, kuramın suç oranlarını etkileyen faktörler içersinde; aile, akran grubunun etkisi ve özellikle de ilk çocukluk deneyimlerine ilişkin faktörleri göz ardı etmiş olmasıdır.

Tierney ise bu kurama yöneltilen eleştirileri şu şekilde özetlemektedir: 1. kuramın resmi suç istatistiklerine aşırı düzeyde güven duyması, 2. Shaw ve diğer meslektaşları tarafından kullanılan “suçlu alanlar” (delinquent areas) kavramının tartışılır bir niteliğe sahip olması, 3. suçluların yaşadığı yer ile suçun meydana geldiği alanlar arasındaki ayırımın belirgin ve açık bir biçimde ortaya konulamaması, 4. kuramın gereksiz tekrarlamalar içermesi (totoloji)² 5. kuramın kent yerleşim yerlerindeki sınıf çatışması ve eşitsiz güç dağılımını görmezlikten gelmesi, 6. suçluların genelde çevresel faktörler tarafından belirlenen yaratıklar olarak resmedilmesi, 7. suç mağdurlarını ihmal etmesi, 8. suçun kültürel kaynaklarını yeterli düzeyde vurgulayamaması ve 10. kuramın daha çok, yoksul yerleşim yerlerinde test edilmiş olması³ (Tierney, 1996:95).

Regoli ve Hewitt (1997:177) de, Shaw ve McKay tarafından geliştirilen kurama yöneltilen eleştirileri şu şekilde belirtmektedirler: 1. kuram, suçlulukta kültürel ve etnik faktörlerin önemini küçümsemektedir. 2. kuram, daha çok

---

² Sosyal düzensizlik kuramı; suçu, hem sosyal çözülmenin bir sonucu hem de sosyal çözülmenin bir örneği olarak ele almaktadır.

³ Kuramın sadece fakir/yoksul bölgelerde test edilmesi, yoksullar tarafından işlenen suçluluğun aşırı abartılmasını doğurmaktadır. Oysaki, tüm fakirlerin suç işlemedikleri bir gerçektir. Bu nedenle bu yaklaşımın, egemen kalıpları/yargıyı güçlendirdiğine hizmet ettiği belirtilmektedir.

belirli bir tarihsel döneme özgü nitelikler taşımaktadır 3. bu teori, yüksek düzeyde suçun işlendiği bölgelerde, suç işlemeyenlerin durumunu açıklayamamaktadır. 4. suçlu alanların, suç işleme geleneğini üretip üretmediği veya basit bir biçimde, suçlu insanları cezbedip etmediği hususu açık değildir ve 5. suçluluğun özgülleştirilmesi olayının, abartılı sonuçlar yatabilme olasılığı.

Bursik, sosyal düzensizlik kuramının formüle edilmesinden 30 yıllık bir aradan sonra yaptığı çalışmasında elde ettiği bulguların, Shaw ve McKay'ın öngörülerini ile örtüşmediğini ileri sürmüştür. Çünkü Bursik, Shaw ve McKay'ın aksine, görece durağan olan toplumlarda da suçlulukta tehlikeli artıların ortaya çıkabileceğini iddia etmektedir. Bu da, Bursik'in de belirttiği gibi Shaw ve McKay'ın geliştirdikleri kuramın, sadece belirli bir tarihsel döneme özgü özellikler yansıttığını göstermektedir (Regoli ve Hewitt, 1997:179).

Diğer önemli bir eleştiri de günümüzde kentlerin artık, rasgele gelişme veya büyüme göstermediğidir. Günümüzde kentleşme ve kentsel büyüme, belirli politik ve stratejik öngörüler ve programlar çerçevesinde gelişmektedir. Bu nedenle kentleşmenin kaçınılmaz olarak her zaman suç oranlarını büyük ölçekte, arttırdığını ileri sürmek mümkün değildir. Örneğin, en azından Japonya gerçekliği, kentleşme olgusunun her zaman suç oranlarında ciddi artışlar yaratmayacağı sonucunu çıkarmamızı sağlamaktadır. Bu nedenle, Chicago örneği suç ve yerleşim yeri/kentleşme ilişkisini gösterme açısından günümüzde çok abartılı bir örnek olarak görülebilir. Son olarak; kriminal kültürün kaynaklarını açıklamadaki başarısızlığı, bireylerin suç işlemedeki güçlü istek ve arzularını görmezlikten gelmesi ve suçun sadece şehirdeki görünümü üzerine odaklanması gibi hususlar da, kuramın diğer zaafalarını veya güçsüzlüklerini oluşturmaktadır.

1.2 Gerilim Kuramı

Gerilim teorisi, Merton tarafından geliştirilmiştir. Merton, suç ve sapmayı Amerika toplumsal yapısının bir sonucu olarak görmektedir. Çünkü ona göre, Amerika toplumunun sosyal yapısı, doğal olarak alt sınıfa ve siyah ırka mensup olanların, sosyo-ekonomik statülerini yükseltmelerini engelleyici veya bloke edici bir yapı sergilemektedir. Bir anlamda, Amerika toplumunda, alt sınıf ve azınlıklar arasında, yasal yollardan iyi bir eğitime ve iyi bir işe sahip olma olasılıkları daha düşük olduğu için, dezavantajlı konumda olan bireylerin suçluluk oranı daha yüksek olarak gerçekleşmektedir. Merton, alt sınıfa mensup olan bireylerin, meşru amaçlara yasal yollardan ulaşma imkanlarının bloke edilmiş olduğuna inanmaktadır. Merton'a göre iyi düzenlenmiş toplum biçimi, söz konusu toplumda yaşayan bireylerin toplumsal amaçlarını gerçekleştirmek için eşit imkanlara sahip olduğu toplumdur. Bu çerçevede; özellikle, ekonomik açıdan dezavantajlı olan veya alt sınıf mensubu bireylerin, varlıklı veya statülü kesimlerle eşit imkanlara sahip olamamalarından dolayı, üst sınıfa yükselebilmek için gayretleri önemli ölçüde gayri meşru yollarının denenmesi ile gerçekleştiği varsayılmaktadır. Bu sebeple Merton'a göre suç, ani sosyal değişim ile ortaya çıkan bir olgu değil, daha çok toplumsal yapı fenomenidir. Dolayısıyla Merton, suçun nedenlerinin sosyal yapıda aranması gerektiğini ileri sürmektedir (Merton 1968).

Görüldüğü gibi kuram, suç analizinde toplumsal engellemelerin veya fırsatların bloke edilmesinin sonuçlarına dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle

Merton (1968), sosyal yapı ile kültürel amaçlar arasındaki çelişkilere odaklaşmıştır. Bu teori, toplumsal amaçlar ile bu amaçları gerçekleştirecek yollar veya teknikler arasında her hangi bir uyumsuzluğun varolmasını, toplumsal bütünleşme veya düzen açısından riskli bir durum olarak tanımlamaktadır. Merton'un, sapmanın biyolojik temelli olduğu iddiasını reddetmesi veya suçun toplumsal olduğunu vurgulaması, onun kuramını sosyolojik kılan önemli bir özelliktir (Taylor v.d, 1981:92). Kuramın, suçun araştırılmasında "sosyal baskı" kavramını önemsemesi ve suç olgusunun köklerini içgüdülerden çok, sosyal sistemde aramış olması önemlidir (Conklin,1989:208).

Merton, bireyin sosyal yapıdaki konumu ile bu konumda yaşanan gerilim arasındaki ilişkinin niteliğini belirtmek için bireysel uyum tiplerinden oluşan bir davranış modeli geliştirmiştir. Bu uyum modelinde davranış kalıpları, kültürel amaçlar ile bu amaçların gerçekleşmesini olanaklı kılacak kurumsal araçlar arasındaki uygunluk düzeyine göre belirlenmiştir. Merton (1968)'ün geliştirdiği bu beş uyum tipi özetle şu şekilde belirtilebilir:

1. Uyumluluk (confirmity): Bireylerin, hem kültürün tanımladığı amaçları ve hem de bu amaçları gerçekleştirecek yolları kabul ettikleri durumu belirten davranış kodudur. En yaygın adaptasyon modelidir.

2. Yenilikçilik (innovation): Bireyler bazı durumlarda toplumda genel kabul gören amaçları kabul etmelerine rağmen, söz konusu bu amaçları yasal yollardan gerçekleştirme imkanları/yolları sınırlı olduğu için yeni yollar keşfederler. Bu kategori içerisinde değerlendirilebilecek bireyler; amaçlarını gerçekleştirmek için, hırsızlık veya zimmete para geçirmek gibi bazı suçlar işleyerek, araçsal olarak toplumda kurumsallaşmış bazı normların dışına çıkmaktadırlar.

3. Şekilcilik (ritualism): Bu davranış modeli, daha önceden belirledikleri amaçlarını gerçekleştirmekten vazgeçenleri ve o andaki yaşam biçimlerine kendilerini bırakanları tanımlamaktadır. Bunlar, kurallarına göre oynarlar. Bu grupta yer alanların, kurumsallaşmış normlara uyumları devam ettiği için bunların davranış biçimlerinin sapma olup olmadığı tartışılmaktadır.

4. Geri çekilme (retreatism): Toplumda genel kabul gören toplumsal amaçlar ve yollar açısından yabancılaştıran bireyleri tanımlayan bir davranış biçimidir. Geri çekilme davranış kalıbı, serserilik/boş gezme, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı gibi, toplumu terk etme ve yabancılaştırma şeklinde kendini dışa vurur. Merton bu davranış biçiminin, yasal yollardan amaçlarını gerçekleştirmek için yoğun çaba gösterdikleri halde genelde başarısız olan bireylerde daha çok ortaya çıktığını belirtmektedir. Geri çekilenler olarak tanımlanan bu kategorideki bireyler, bir anlamda yaratıcı ve mücadeleci kimliklerini de terk etmişlerdir. Bu görüşlerin dile getirildiği 1938'li yıllarda, bu davranış biçimi en az adaptasyon modeliyken, günümüzde bu davranış biçiminin yaygın bir tarz olmaya başladığını görmek dikkat çekicidir.

5. İsyan (rebellion): Kültürel amaç ve yolları ret etmenin yanı sıra devrimci bir tutumla yeni amaç ve yolları yaratma amacını güdenleri tanımlayan bir davranış modelidir. Bir anlamda bu davranış biçimi, yeni bir düzenin oluşabilmesi için önceki kurumsal yapının değişimini öngörmektedir (ayrıca bkz: Williams ve McShane,1999:98, Croall, 1988:48; McCaghy, 1985:56-57; İçli, 1998:74-75)

Kuramın Değerlendirilmesi

Gerilim teorisi, sonraki dönemlerde geliştirilen kuramlar üzerinde önemli etkiler yapmış olmasına rağmen, günümüzde bazı yönleri ile ciddi olarak eleştirilmektedir. Tierney, kurama şu açılardan eleştiri yöneltildiğini belirtmektedir. 1. kuramın, resmi istatistiklere çok güvenmesi, 2. suç olgusunu büyük ölçüde alt-sınıfa özgü bir fenomen olarak ele alması, 3. geliştirilmiş olan bireysel adaptasyon modellerinin, gerçek yaşamda sınıflandırmanın güçlüğü, 4. sapmanın doğasının, sosyal yapıya dayandırılmış olmasına rağmen, sapkın bireyin tepkilerinin bireysel terimlerle kavramsallaştırılması, (bu durum da kolektif tepkilerin önemini ihmal etme riskini doğurmaktadır), 5. bireylerin, adaptasyon türleri arasından birini diğerine tercih etme nedenine ilişkin hususu açık bir biçimde ortaya koyamaması, 6. yarar amacı gütmeyen (non-utilitarian) sapmayı açıklamada yetersiz olması⁴, 7. değişik sapkın motivasyonları ile sapkın davranış tipleri arasında uyumu kurmakta bazı yetersizlikler içermesi, 8. alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ile ilintili olan geri çekilme (retreatism) tutumunun nasıl ve neden anomiden kaynaklandığını ikna edici bir biçimde ortaya koyamaması⁵, 9. suçluluğun açıklanmasında kültürel değerlerin çokluğunu (plurality of culture values) ihmal etmesi⁶, 10. sapkın davranış üzerinde etkili olan sosyal kontrol faktörlerini ihmal etmesi, 11. araçların amaçları aştığı durumları tanımlayamaması⁷ ve 12. kuramın, başarılı kültürel amaçlardaki başarı eksikliği öncesi meydana gelen sapkın davranışlarının ortaya çıkma durumunu ihmal etmesi (Tierney, 1996:99).

Regoli ve Hewitt (1997)'de, gerilim kuramının temel kavramları, yeterli düzeyde tanımlayamamış olması, gerçekleştirilen araştırmaların birbirleriyle örtüşmeyen sonuçlar ortaya koyması, gerilimin sadece bir türü ile ilgilenecek (amaçların bloke edilmesi ile ortaya çıkan gerilim türü) diğer gerilim kaynaklarını ihmal etmesi, daha çok alt sınıfa mensup gençler arasındaki yüksek suçluluk oranları üzerine odaklanması ve orta ile üst sınıfa ilişkin suçluluk oranını ihmal etmiş olmasını, kurama yönelebilecek diğer eleştiriler olarak belirtmektedirler (Regoli ve Hewitt, 1997:207). Kuramın özellikle, beyaz yakalı suçları (white-collar crime) ihmal ettiği de bir gerçektir.

Anomi ve gerilim kuramına ilişkin diğer bir problem ise, bu kuramların kriminal davranışın analizinde bireysel farklılıkları ihmal etmiş olmasıdır. Kornhauser da, Merton'un yaptığı amaç ve araç arasındaki ayırımın, keyfi ve yanıltıcı olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin, dürüstlük, doğruluk ve hatta büyük maddi servet biriktirme gibi olgular hem bir araç hem de bir amaç olabilir. Gerilim teorisini yeniden gözden geçiren Agnew de, Merton'un ifade ettiği gibi insanların her zaman bir amaç yönelimi içinde davranmadıklarını veya her zaman kendi amaç bilinçleriyle hareket etmek zorunda olmadıklarını belirtmektedir. Agnew'e göre, insanlar maddi başarı veya Amerikan rüyası gibi bir amacı her zaman gütmeyebilmektedir. Çoğu zaman insanlar sadece,

⁴ Örneğin, tecavüz etme ve kriminal olarak zarar verme gibi eylemler maddi başarı yönelimli davranışlar olarak gerçekleşmemektedir.

⁵ Kuramın öngördüğünün aksine, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı da anomiyeye yol açabilmektedir.

⁶ Merton'un geliştirdiği anomiyeye kuramı, maddi başarı için sadece monolitik bir kültürü temel almaktadır.

⁷ Bireylerin bazen aşırı istek taleplerinde buldukları bilinen bir gerçektir. Bu aşırı istek, onların suç işlemlerinde etkili bir faktör olabilmektedir.

kendilerine hak ve adil bir biçimde muamele edilmesini isterler. Ayr ıca kuramın; anomiyi derinleştiren kültürel amaçların siyasal ve ekonomik kaynakları ile sosyal yapı unsurlarını ele almada başarısız olduğu ve kriminalleşme sürecini ihmal ettiği hususları da, kurama yöneltilen diğer önemli eleştirileri oluşturmaktadır. Ayrıca kuramın, bazı davranışları yıkıcı ve zararlı davranışlar olarak nitelendirmezken, bazı yıkıcı ve zararlı davranışları da kriminal olarak tanımlamasını gerektiren ölçütün ne olduğu sorununa ikna edici bir açıklama getirememektedir. Gerilim kuramının, suçluluk üzerinde sosyal denetimin etkisini önemsememesi ve suç ile anomi faktörünü, birbirinin göstergesi olacak şekilde ele alması da eleştirilmektedir. Aynı şekilde kuramın, sosyal koşulların görece aynı kalmasına rağmen, çoğu suçluların erişkin (adult) düzeye geldiklerinde, suç eylemlerini terk etmelerinin nedenini yan ıtılamakta da başarısız kaldığı bir gerçektir (Bohm, 1997:90-94).

Bu eleştirilere genel olarak bakıldığında kuramın, tüm suçları aynı performansta başarılı olarak çözümleyemediği görülmektedir. Kuramın, kan davaları veya namus cinayetleri gibi “kültürel suçları” açıklamadaki başarısızlığı da ortadadır. Gerilim teorisinin bireyin nasıl suçlu hale geldiği noktasında da tatmin edici yaklaşımlar sunmaktan uzak olduğu söylenebilir. Toplumsal engellemelerle veya eşitsizliklerle karşı karşıya gelen tüm bireylerin suç işlememeleri de, suç olgusunun sadece gerilim kuramının öngörülleri ile ortaya çıkmadığının önemli bir kanıtı olmaktadır. Gerilim kuramının, bazı servet suçları için tatmin edici yaklaşımlar sunmasına karşın, aynı tatmin edici yaklaşımı şiddet suçları için sunmadığı da bir gerçektir. Bu da, kuramın farklı suç kalıplarını veya türlerini açıklamada bazı zaafılar içerdiği anlamına gelmektedir. Örneğin, Merton; niçin bir insanın hırsızlık değil de, adam öldürme suçunu işlemeyi tercih ettiğini açıklayamamaktadır. Ayrıca suç olgusu sadece, bir alt sınıf fenomeni değildir. Bu noktada, elitler ve üst sınıf bireyleri arasında işlenen beyaz yakalı suçlarının oranı da küçümsenmeyecek düzeydedir. Kuramın, yüksek suç oranlarının özellikle düşük sınıfa mensup bireylerde yoğunlaştığını belirten resmi istatistikleri baz alması ve suçluluğu büyük ölçüde anomik yapıya karşı geliştirilen bir reaksiyon olarak görmesi gibi hususlar, önemli eleştiri noktalarını oluşturmaktadır.

Kurama yöneltilen bu tür eleştiriler, kuramın yeniden gözden geçirilme çabalarını kışkırtmıştır. Bu çerçevede; Robert Agnew, Steven Messner ve Richard Rosenfeld gibi bazı kriminologlar kuramı gözden geçirerek, yeniden formüle etmeye çalışmışlardır (Regoli ve Hewitt, 1997:207).

1. 3 Alt-Kültür Kuramları

Alt kültür teorilerini genel olarak, çocuk veya genç çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür. Özellikle 1950’li yıllarda, alt-kültürel kuramların kriminolojik araştırmalarda, önemli ölçüde boy gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu kuramların, suç olgusunu alt sınıfa özgü bir fenomen olarak görmesi, gerilim kuramı ile olan bir benzerliği oluşturmaktadır. Bu her iki kuram da, suç olgusunu sınıf temelinde analiz ettikleri için “suçlulu ğun alt-sınıf temelli kuramları” olarak da nitelendirilmektedir. Ancak her iki kuramın bu benzerliklerine rağmen, alt-kültür kuramlarının suç araştırmalarında alt-kültürün

önemine dikkat çekmesi açısından diğer kuramdan önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

Alt-kültür kuramlarının temel özelliklerinden biri, suç olgusunu grup ve çete ortamlarında dölenen veya ortaya çıkan bir davranış tarzı olarak ele almış olmalarıdır. Bu nedenle alt-kültür kuramları suçluluğun; gruplar, çeteler, akranlar ve onları çevreleyen yaşamlardan güçlü bir şekilde etkilendiğini varsaymaktadır (Shoemaker, 190:114).

Alt kültür kuramlarının önde gelen temsilcileri arasında; Cohen, Cloward ve Ohlin, Miller ve Wolfgang gibi isimler bulunmaktadır. Cohen'in geliştirdiği teoriye göre; a) alt sınıfa mensup olan gençler, okulda görece daha çok başarısız olma eğilimini gösterirler b) alt sınıfa mensup bireylerin düşük okul performansları, suçlulukla ilintili bir faktördür c) çocukların düşük okul performansları çoğunlukla, okul sistemi içerisinde yer alan egemen orta sınıfın değerleri ile alt-sınıf sınıf gençliğinin değerleri arasındaki çatışma ile ilişkilidir ve d) alt-sınıf erkek suçluluğu büyük ölçüde, bir çete bağlamında, kısmen pozitif bir benlik geliştirme aracı ve anti-sosyal değerleri besleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Shoemaker, 190:116). Bu varsayımlar, alt-kültürlerin genelde; sınıf farklılıklarından, ebeveynlerin durumlarından ve okul standartlarından kaynaklandığını öngörmektedir. Cohen'e göre, bir ailenin sahip olduğu sosyal konumu, onların çocuklarının yaşam boyunca karşı karşıya gelecekleri temel sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Alt sınıfa mensup ebeveynlerin, çocuklarını orta sınıfa girecek şekilde sosyalize edememeleri ve okul sisteminin genelde orta ve üst sınıfın değerleri/beklentileri çerçevesinde oluşturulmuş olması; alt sınıfa mensup çocukların, orta sınıfa karşıt bir yapılanma içine – çete oluşumları gibi - girmelerinde etkili olmaktadır.

Cohen (1955), bir değer ve yaşam biçimi olarak ele aldığı suçluluk alt-kültürünün, egemen kültürden farklılaşan bir kültürel özelliğe sahip olduğunu belirtir. Ona göre bu kültürü karakterize eden temel unsurlar şunlardır:1. a) faydacı olmamak (nonutilitarian): Çete üyeleri örneğin; çalma eyleminde olduğu gibi, her zaman ihtiyaç duydukları için çalmazlar, bazen de eğlence olsun diye çalma eylemini gerçekleştirmektedirler b) kötü niyetlilik (malicious) : Suçlular, başkalarını rahatsız etmek, iyi çocukları korkutmak ve öğretmenleri dinlememek veya alay etmekten zevk alırlar c) negatiflik (negativistic): Suçlular gerçekleştirdikleri davranışlar ve deneyimledikleri yaşam biçimi açısından olumlanmaktadır 2) çok yönlülük (versality): Suçlular, farklı türde suçları işleyebilmektedirler 3. kısa süreli hedonizm: Uzun erimli olmayan istek veya arzuları gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler 4) bir grup otonomisine sahip olmak, çete üyeleri diğerlerine karşıt olarak kendi gruplarına bağlıdırlar ve ailelerinin, onları kontrol etmelerine izin vermezler 5. işçi sınıfına mensup olmak 6. erkek olmak (akt.Beirne ve Messerschmidt;1991:398-399)

Cohen, suç alt -kültürünün; alt ve orta sınıf kültürü arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre, alt sınıfa mensup olan çocuklar, bir statü arayışı olarak, orta sınıfa mensup olan çocukların amaçlarını, yaşam biçimlerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Ancak, alt sınıfa mensup ailelerinin çocuklarının bu hedeflerini, toplumsal olarak kabul edilir bir yolla gerçekleştirmeleri oldukça güçtür. Çünkü içinde buldukları sınıfsal ve ekonomik konum buna imkan tanımamaktadır. Bu güçlük, bireylerde bir statü engellemesi yaratmaktadır. Bu durum da, çocukların, kendilerine olan

güvenlerini kaybetmelerine ve karşıt bir tepki geliştirmelerine yol açarak, suçluluk alt kültürünün ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bu sınıfa mensup çocuklarının, bu kültür ile olan etkileşim düzeyleri arttıkça, onların bu davranış kalıplarını içselleştirmeleri de o denli gerçekleşmesi kolaylaşmaktadır. Böylelikle Cohen, suçluluk alt kültürünü, bir karşıt tepki biçiminde ortaya çıktığını belirtmektedir (Vito ve Holmes,1994:165; Williams ve McShane,1999:115-116; Taylor, Walton ve Young, 1981:135). Bu nedenle okul, alt sınıfa mensup çocuklarının temel statü problemleriyle ilk yüzleştikleri kurum olmaktadır.

Diğer ikinci bir yaklaşım ise, Cloward ve Ohlin'in; Ayrııcı Fırsatlar (differential opportunity) Teorisidir. Cloward ve Ohlin, Cohen gibi suçluluğu statü engellemesinin sonucu olarak görmektedirler. Ayrııcı Fırsatlar Teorisinin varsayımları şu şekilde özetlenebilir: 1) ekonomik arzuların bloke edilmiş olması bireylerde düşük bir benlik ve genel bir engellenme hissine yol açar. 2) bu engellemeler, özgül çete ortamlarında suçluluğa yol açar (Shoemaker; 1990:124). Daha açık bir ifade ile belirtirsek, mevcut fırsat yapısının bloke edildiği ortamlarda bireyler kendi başarıları için meşru olmayan yollara yönelecektir. Aynı şekilde ekonomik arzuların meşru yollardan karşılanmasının bloke edilmiş olması zayıf bir benliğe yol açarak, bireyin suça yönelmesinde etkili olmaktadır. Burada engellenme, bir suçluluk nedeni olarak ele alınmaktadır (Vito ve Holmes,1994; 167).

Görüldüğü gibi Cloward ve Ohlin tarafından geliştirilen ayrııcı fırsatlar teorisi, Cohen ve Merton'un yaklaşımlarının bir araya getirilmesi veya birleştirilmesinden oluşmuştur. Merton suçluluğu, bireylerin toplumsal olarak kabul edilen amaçlara ulaşma çabalarının toplumda eşit olarak dağıtılmamasının sonucu olarak görürken, Cohen de büyük ölçüde, statü artırma/fazlalaştırma arayışının bir sonucu olarak görmektedir. Cloward ve Ohlin ise, çete üyelerinin her iki tarzı da denediklerini ileri sürmektedirler. Bir anlamda onlara göre, ayrııcı fırsatlar hem meşru hem de gayri meşru bir nitelik taşıyabilmektedir (İçli, 2003:533)

Cloward ve Ohlin (1960)'e göre, sapkın veya suç alt kültürü, üç biçimde ortaya çıkmaktadır:

1. Kriminallik alt-kültürü (criminal subculture): Hırsızlık, şantaj ve gayri meşru yollardan suç işlemeyi tanımlayan bir kültürel biçimdir. Bu kültür, temel olarak organize suç modellerini içermektedir. Bu suçu işleyenler, rasyonel olarak ekonomik bir kazancın peşindedirler ve aynı zamanda suç işlemeyi bir kariyer/meslek olarak görmektedirler.

2. Çatışma alt-kültürü (conflict culture): Çatışma alt-kültürü, şiddetin manipülasyonu ile belirlenen çatışma alt-kültürüne gönderme yapmaktadır. Bu kültür; şiddete özgü kodların veya davranış biçimlerinin yaygın olarak varlığını sürdürdüğü bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin yerleştikleri yeni yerleşim yerleri ile farklı etnisite, din ve ırktan toplulukların bir araya gelerek oluşturduğu heterojen yapılar, bu kültürün oluşumu için uygun koşullar içermektedir.

3. Geri çekilmeci alt kültür (retreatist subculture): Uyuşturucu kullanma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Geri çekilmeci alt-kültürü, bireyin toplumdan kaçışını tanımlamaktadır ve bu kaçış büyük ölçüde uyuşturucuya kendini verme

şeklinde somutlaşır. Aynı şekilde bu kültür biçimi, hem kriminal hem de çatışma alt kültürlerinde yaşanan çifte başarısızlıkları da tanımlamaktadır (Bonn, 1984:134, Vito ve Holmes,1994:167).

Diğer bir alt kültür kuramcısı da, Miller'dir. Miller, diğer alt kültür kuramcılarının iddia ettiği gibi, çocuk suçluluğunun; orta sınıfa özgü olan değer sistemine bir tepki olarak ortaya çıkmadığını belirtmektedir. Ona göre, alt sınıfın değerler sisteminde bizzat suçluluğa ilişkin kültürel unsurlar vardır. Bir anlamda Miller; suçluluğu, düşük sınıf kültüründe kökleşmiş değer ve normların bir sonucu olarak görmektedir.

Miller (1958), alt sınıf değer sistemi yaklaşımını açıklamak için de "odak ilgiler" (focal concerns) kavramını geliştirmiştir. Bu odak ilgiler, şu şekilde belirtilebilir: 1. bela olma (trouble), 2) sert veya kaba olma (toughness), 3. aç gözlü olma (smartness), 4. heyecan arama (excitement), 5.kadercilik (fate) ve 6.özerklik (autonomy) (Siegel, 1989:167-168; Conklin, 1989:218). Miller'e göre, alt sınıfa mensup çocukların yetiştirilmelerinde, babanın bu süreçte aktif olarak rol almamasının, onların sapkın gruplar ile temas kurmalarında etkili bir neden olmaktadır. Çünkü ev ortamında gerekli ilgiyi göremeyen çocuklar, sonuç olarak evde reddedilen statülerini sokakta elde etme çabası içine girmektedirler. Sokakta olmak da, onları suç işlemeye eğilimli kılan önemli bir etken olmaktadır.

Suçluluk ile kültürel değerler arasındaki ilişkinin önemini vurgulayan diğer bir kuram da, "şiddet alt-kültürü" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım ilk olarak, Wolfgang ve Ferracuti tarafından geliştirilmiştir. Daha çok şiddet olgusunu açıklamaya teşebbüs eden bu kuram; kültür çatışması, ayırıcı birleşenler ile kültür, sosyal ve kişilik sistemleri gibi çok sayıda yaklaşımları içermektedir (Williams ve McShane,1999:123-124).

Wolfgang 1945 ve 1952 yılları arasında adam öldürme ile ilgili yaptığı araştırmada, adam öldürme suçunun bir kültürel temele sahip olduğu bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırma, şiddet davranışını işleyenlerin deneyimledikleri yaşam biçimlerinin, egemen kültürel yapıdan farklılık arz ettiğini ortaya koymuştur. Çünkü, şiddete başvuranların sahip olduğu kültür yapı, şiddet kodlarını içeren bir nitelik taşımaktadır (Wolfgang ve Ferracuti, 1967: 152). Özetle şiddet alt-kültürü, bireyler arasında var olan sorunun/sorunların, şiddet eylemleri ile çözülebileceğini öngörmektedir. Şiddet alt-kültürünün egemen olduğu toplumsal yapılarda, şiddet kullanmak istemeyen bireyler, akranları tarafından dışlanma riskiyle karşı karşıya gelmektedirler. Çünkü alt-kültür grupları içerisinde şiddete başvurmak "kişisel bir onur" gerekçesi olarak görülmektedir.

Kuramın Değerlendirilmesi

İçerdiği temel varsayımlar açısından alt-kültür kuramlarına bakıldığında, söz konusu kuramların gerçekleştirilen bazı araştırma bulguları ile desteklendiği gözlemlenmektedir. Çünkü çok sayıda araştırma, alt sınıfa mensup bireylerin okul ve akademik başarılarının düşük düzeyde gerçekleştiğini ve dolayısıyla okul başarısızlıklarının, onların suçlulukları ile ilintili bir faktör olduğunu ortaya koymuştur (Bkz, Shoemaker; 1990:120-122; Kızmaz, 2004; Gullotta v.d, 1998). Ancak yine de bu kuram, bazı yönleri ile eleştirilmiştir.

Cohen'in kuramına şu açılardan eleştiriler yöneltilmiştir: 1. alt veya işçi sınıf suçluluğu üzerindeki aşırı vurgusu, 2. alt sınıfa mensup olan çocuklara

ilişkin geliştirdiği varsayımın, daha çok orta sınıf değerleri ile ilintili olması, 3. diğer alt-kültürel kuramcılar gibi, çete elemanlarının suçlulukta eğlencesel özelliklerini vurguladığı düzeyde etnik, aile ve diğer gerilim kaynaklarını belirtmemiş olması ve 4. bir çok suçlu aktivitenin yararcı olmayan doğasını vurgulayarak, suç işleyen bazı çocukların kriminal davranışlarının mantıksal açıdan yararcı olan doğasını küçümsemiş olması (Hagan, 1991:173)

Aynı şekilde; Cloward ve Ohlin de, Cohen ve diğer alt-kültür kuramcıları gibi, çocuk çeteleri ve alt sınıfından gelen bireyler üzerinde yoğunlaştıkları için, orta sınıf suçluluk alt-kültürünü ihmal ettikleri gerekçesiyle eleştirilmişlerdir. Bundan ayrı olarak, suç alt-kültürüne ilişkin belirtilen üç kültürel biçimin de, suçlu yapıların daha kompleks bir nitelik taşıdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Hagan, 1991:172)

Wolfgang'ın şiddet alt-kültür kuramı ise; Galliher, Erlanger (1974), Parker (1989), Shihadeh ve Steffensmeier (1994), Cao ve diğerleri (1997) gibi bir çok kişi tarafından eleştirilmiştir. Örneğin; Galliher'e göre söz konusu kuramın, alt sınıf şiddeti üzerinde bu denli yoğunlaşması, varlıklı insanların ve devlet tarafından uygulanan şiddet eylemlerinin görmezlikten gelinmesine yol açacaktır (Galliher,1989:56-57). Stark ve McEvoy (1970) da yaptıkları araştırmada, polis istatistiklerinin aksine, şiddet suçlarının düşük veya yoksul sınıf arasında yaygın olmaktan çok, orta sınıf mensupları arasında daha yaygın olduğu sonucunu elde etmişlerdir (Galliher, 1989:56). Bu eleştirilere rağmen, bazı suç araştırmacılarının da (Felson ve diğerleri, 1994; Benedict 1998; Kennedy ve Baron, 1993) günümüzde şiddet olgusunun analizinde bu modelin hala kullanışlı bir çerçeve sunduğu noktasında ısrarcı oldukları görülmektedir. Erkekler tarafından kadına yöneltilen şiddet ile ilgili geliştirilen feminist teori ise, erkek şiddetinin nedenini "erkekliğin" sosyal oluşumunda görmektedir. Yani, ataerkil toplumda erkek, kadın üzerindeki görece statüsünü ve otoritesini devam ettirmek ve yeniden üretmek için şiddete başvurmaktadır (Levi, 1997:864).

Bu kuramlara genel olarak bakıldığında, ülkemizde işlenen kan davaları, namus veya töre cinayetleri ile bazı çete gruplarının gerçekleştirdiği suç olaylarının bu kuramlar açısından görece çözümlenebileceği ileri sürmek mümkündür. Ancak, söz konusu bu suçlar, işlenen tüm suçlar içerisinde küçük bir oranı teşkil etmektedir. Bu nedenle söz konusu kuramların, bütüncül ve genel bir açıklama sunamadıkları açısından sorgulanabilir. Bundan ayrı olarak, suç alt-kültürünün, büyük ölçüde sınıflar arası bir çatışma ekseninde veya sınıflara özgü olarak ele alınması da eleştirilebilir.

1. 4. Sosyal Öğrenme Kuramları

Kriminolojide önemli veya etkili kuramlardan biri de, sosyal öğrenme kuramıdır. Bu kuram, suçluluğu "öğrenme" faaliyetinin sonucu olarak görmektedir. Sosyal öğrenme kuramı özellikle, bireylerin anti-sosyal akran grubu ile etkileşime girmelerini, onların suç işlemeye eğilimli hale gelmelerinde temel bir risk faktörü olarak görmektedir.

Diğer bir ifade ile sosyal öğrenme kuramı; suçun oluşumunu, kriminal eylemlere ilişkin norm, değer ve davranışların öğrenilmesi ile ilintili bir süreç olarak ele almaktadır. Bu kuram, hem illegal davranışa ilişkin suç değerlerinin rasyonelleştirmesini hem de suç tekniklerinin öğrenilmesini birlikte

içermektedir. Sosyal öğrenme kuramı; ayırıcı birleşenler, ayırıcı pekiştirme ve nötrleştirme teorisi gibi bünyesinde üç yaklaşımı barındırmaktadır (Siegel, 1989:192).

Sosyal öğrenme kuramının kökeni, G. Tarde'nin geliştirdiği, "taklit yasaları" na kadar uzanmaktadır. Bu yasalara göre bireyler, yakın temas içinde buldukları bireyleri veya grupları taklit ederler (Siegel,1989:192; Vito ve Holmes;1994:180-181).

Sosyal öğrenme kuramı, modern toplumlardaki şiddet davranışlarının kaynakları olarak aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim unsurlarını görmektedir (Siegel, 1989:140; İçli,1998:100). Bu kuram açısından bakıldığında; aileye ilişkin sorunlar (aile parçalanması, ebeveynlerin suçluluk durumları, otorite yapıları, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenme durumları v.b), şiddet görüntülerinin kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık düzeyi, anti-sosyal veya suçlu akran grubunun varlığı gibi faktörler bireylerin kriminalleşme süreçlerinde etkili unsurlar olarak ele aldığı görülmektedir.

Sosyal öğrenme kuramı başlığı altında ele alınan ayırıcı birleşenler kuramı, Sutherland (1939, 1947) tarafından geliştirilmiştir. Sutherland suçluluğu, bireylerin kriminal değer ve normlar ile temasları sonucunda öğrendiklerini diğer bir deyişle, sosyal etkileşim kalıplarıyla açıklamaktadır. Ancak Sutherland, sadece suçlularla bir araya gelme koşulunun suçlu davranışının oluşması için yeterli görmemektedir. Çünkü ona göre, suçun oluşumunda; suçlu gruplarla olan ilişkinin sıklığı, süresi, önceliği ve yoğunluğu da önemlidir (Hagan,1991:179-180; Ellis,1987:61-62). Bu yaklaşımı ile Sutherland, bireyler arası etkileşim kalıplarının içeriklerinin de bireyler bazında farklılaştığını belirtmiş olmaktadır. Görüldüğü kadarıyla; ayırıcı birleşenler kuramı, bireyin suçlu yapısını, çevresel bir bağlamda gelişen ilişkisel nitelik ve nicelik biçimi ile açıklamaktadır.

Bu nedenle öğrenme kuramına göre suç, ne düşük zeka düzeyi ilintili olarak doğuştan getirilen biyolojik veya bireysel bir özellik, ne psikopat veya kişilik bozukluğu ile bağlantılı psikolojik veya psikiyatrik bir faktör ve ne de yoksulluk gibi ekonomik unsurlardan kaynaklanan bir fenomendir. Suç kültürel bir etkilenim çerçevesi içerisinde bir öğrenme faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır (Siegel,1989:193, Conklin,1989:275; Ellis,1987:61). Bu nedenle bu kuram, sosyalleşme teorisi olarak da nitelendirilmektedir.

Öğrenme kuramları başlığı altında ele alınan diğer bir kuram da, Burgess ve Akers tarafından geliştirilmiş olan ayırıcı güçlendirme veya pekiştirme teorisidir. Bu kuram ayırıcı birleşenler teorisinden daha geniş bir içeriğe sahiptir. Akers (1985) sosyal çevre faktörünü, suçluluğun önemli bir pekiştireni olduğunu belirtmektedir. O ayrıca, sosyal davranışların sosyal etkileşim sürecinde öğrenildiğini ileri sürmektedir. Onun geliştirdiği kurama göre; insanlar hem sapkın davranışları, hem de bunlara ilişkin tanımları, koşullanma aracılığıyla doğrudan veya taklit yoluyla dolaylı yollardan öğrenmektedirler. Aynı şekilde öğrenilen davranış, pekiştirme ile güçlendirilebilir veya ceza ile zayıflatılabilir (Williams III ve McShane,1999:221).

Diğer önemli bir sosyal öğrenme kuramı da, nötrleştirme veya sapkınlığın etkisizleştirilmesi teorisidir. Bu kuram, Matza ve Sykes'in çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Nötrleştirme teorisine göre; bireyler ne tümüyle dış faktörler tarafından ne de sahip oldukları özgür iradeleriyle ile suç

işlemektedirler. Yani bireyler suç işlerken; ne tümüyle sınırlanmış ne de tümüyle özgürdürler (Hagan,1991:184). Bu kuram, suçun oluşumunda bireylerin başvurdukları haklılaştırma veya rasyonelleştirme tekniklerini/stratejilerini içermektedir. Kurama göre kullanılan teknikler şunlardır: 1- Suçun sorumluluğunun yadsınması (denial of responsibility): Burada birey suç işleme gerekçesi olarak; sorunlu aile yapısını, fakirlik durumunu, tesadüfen suçu işleme gibi kendisinin dışındaki faktörleri göstermektedir. 2- suç eyleminden doğan zararların yadsınması (denial of injury): Suçlular, gerçekleştirdikleri sapkın davranışın haklı yanlar taşıdığını ileri sürerek, illegal davranışları rasyonelize etmektedirler. 3- suç mağdurunun yadsınması (denial of victim): Burada da suçlular işledikleri suçun, her hangi bir mağduru olmadığını belirterek, eylemlerinin haklılığını ileri sürmektedirler 4- Yargılayanların yargılanması (condemnation of the condemners): Suçlular, kendilerini yargılayanların, kendilerinden daha suçlu olduklarını iddia ederek yansıtma mekanizmasını kullanmaktadırlar 5- Yapılan işin ulvi bir amaç için yapıldığının düşünülmesi (appeal to higher loyalties): Suçlu birey, toplumun kuralları ile akran grubuna olan bağlılığın gerekli kıldığı beklentiler karşısında bir dilemmayı yaşadıklarını iddia etmektedirler. Ancak sonuç olarak, akran grubunun istek ve beklentileri, toplumun kurallarını öncelemektedir (Siegel, 1989:197-198; Hagan, 1991:184). Kısacası, nötrleştirme teorisi suçluların; “onu, yapmak istemedim”, “gerçekten hiç kimseyi incitmek istemedim”, “herkes kusuru ben de bulmaktadır”, “kendim için yapmadım” şeklinde bahaneler geliştirerek, hukuk dışı değer ve normları rasyonelleştirmeye çalışırlar (Siegel, 1989:198).

Kuramın Değerlendirilmesi

Don Gibbons'ın, Amerikan kriminolojisinde çok popüler bir perspektif halini aldığını belirttiği Sutherland'ın Ayırıcı Birleşenler Kuramı (Regoli ve Hewitt, 1997:183) özellikle, orta ve üst sınıfa özgü beyaz yakalı ve profesyonel hırsızlık v.b suç türleri için kullanışlı bir açıklama çerçevesi sunmaktadır. Ancak teorisinin, yaygın popülaritesine karşın, bazı yönleri ile de eleştirilmektedir. Kuramın özellikle, çoğu insanın aşırı suç kalıplarıyla karşılaşmasına rağmen, tüm bireylerin niçin suç işlemedikleri konusunu açıklamada bazı zaafılar içermektedir. Her ne kadar, Sutherland bireylerin suçlu olmalarında, sadece bireylerin diğer suçlularla bir araya gelmeleri koşulunu yeterli görmese de, tanımlar ile ilgili geliştirdiği yaklaşım da belirli düzeyde bir muğlaklık içermektedir. Çünkü Sutherland, suçluluk için temas veya ilişki olgusunun yanı sıra; bireysel düzeyde, yasaların ihlal edilmesini olumlu kabul eden tanımların, yasaların ihlal edilmesini olumlu görmeyen tanımlardan daha baskın çıkması koşulunu da öngörmektedir. Oysa ki, suçluluk için öngörülen; yasallıkla çelişen tanımların, yasal tanımlardan daha baskın çıkması koşulunu, objektif kriterle ortaya koymak veya ispatlamak oldukça güçtür.

Bu kuramın; aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim unsurlarının, bireylerin suç işlemeleri üzerindeki etkisinden söz etmesi önemlidir. Bundan ayrı olarak kuramın, suçlu akran grubunun ve sosyalleşme biçiminin de suç davranışının meydana gelmesindeki etkisine olan vurgusu da dikkate değerdir. Ancak, aynı kültürel ve sosyal ortamda yetişen bireylerin tümünün suç eylemi içine girmemeleri, bu kuramın da tartışılmaya ait varsayımlar içerdiğini göstermektedir. Çünkü, tüm suç türlerini sadece taklit

olgusu veya etkileşim süreci ile açıklamak mümkün değildir. Ayrıca adam öldürme suçlarında olduğu gibi işlenen tüm cinayet suçları mantıksal ve planlı olarak işlenmemektedir. Bu nedenle, söz konusu kuram mantıksal olmayan bazı suç türlerini açıklayamamaktadır. Ayrıca kuram, suçun meydana gelmesinde suç mağdurunun etkisini (tahrik etme, provoke etme v.b) de, ihmal ettiği bir gerçektir.

Bu eleştirilerin yanı sıra kuramın; suç eyleminde bireyin suç işleme arzusunu ihmal etmesi, suçun ortaya çıkış koşulu ile ilgili hususları açıklayamaması, disiplinler arası olmaması, kuramın suçlu olan ile olmayan her iki kesime de uygulanmaya elverişli bir içerime sahip olması gibi hususlar açısından da eleştirilmiştir (İçli, 1998:103). Birleşimler teorisi özellikle, bize ilk suçlunun nasıl suçlu hale geldiği konusunu de açıklayamamaktadır.

Bundan ayrı olarak kuramın; oldukça basit oluşu, bazı belirsizlikleri içermesi, test edilmesinin güç olması, suçluluğun mu, ayırıcı birleşenin mi ilk olarak ortaya çıktığının muğlak oluşu⁸, kuramın bireyleri veya ergenleri, çevrenin pasif alıcıları olarak görmesi açılarından da eleştirilmiştir (Regoli ve Hewitt, 1997:183-184) Timur (2001:134) da bu kuramın, yabancı suçluluğu açıklayamadığını ileri sürmektedir.

Bohm da kuramın, aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı eleştirildiğini belirtmektedir: 1. kuram aşırı öngörülü varsayımlar içermektedir. Eğer suçluluk fakirler için bir ödül ise, örneğin niçin tüm fakirler suç işlememektedirler? Ayrıca, aynı çevrede yetişkin iki kardeş (benzer arkadaş ve ödüllere maruz kaldıkları halde) sonraki yaşamlarında farklı yapılar ortaya koyabilmektedirler. Örneğin, kardeşlerden biri gangster diğeri papaz olabilmektedir. 2. kuram, bireyin krimonalleşme sürecini ihmal etmiştir. Bazı grupların öğrendikleri kimi davranışlar kriminal olarak kabul edilirken, bazı davranışların da kriminal olmadığı gerçeğinin nedenleri yeterli bir biçimde çözümlenmemektedir. Örneğin; marihuna kullanmak illegal bir davranış olarak kabul edilirken, sigara ve alkol kullanmanın illegal olarak kabul edilmemesinin nedenleri açıklanamamaktadır 3. bu teori, kriminal davranış üzerinde siyasal ve ekonomik gücün etkisini ihmal etmektedir (Bohm, 1997:103).

En etkili eleştirilerden biri de, teorinin kriminal tanımların kökenine ilişkin nedeni izah etmedeki başarısızlığına yönelik olmaktadır. İlk suçlunun kriminal teknikleri ve tanımları nasıl öğrendiği veya bu tanımların nasıl bir öğreticisi durumuna geldiği izah edilmemektedir. Aynı şekilde kuram, ergenlerin tahrip etme (vandalizm) gibi her hangi bir amacı olmayan bazı zararlı davranışlarının nasıl ortaya çıktığı konusunu açıklamayı ihmal etmektedir (Siegel, 1989:195). Teorinin, kriminal davranışlarının tümünü açıklamada başarısız kaldığı da bir gerçektir.

Nötrleştirme kuramının ise önceki kuramlara kıyasla daha çok bireysel tercihleri ve eğilimleri dikkate aldığı görülmektedir. Bu durum da kuramın, aşırı toplumsal deterministik bir görünüm sergilemesini engellemektedir. Bununla birlikte kuramın, genelde suçlu davranışın suçlular tarafından nasıl

⁸ Ayırıcı birleşenler mi, suçluluk mu ilk olarak meydana gelmektedir. Bu konuya ilişkin bazı kriminologlar, ilk olarak suçluluğun meydana geldiğini ve sonradan suçlu gençlerin, kendileri gibi suçlu arkadaşlar edindiklerini belirtmektedirler. Sutherland ise, ilk olarak arkadaşların seçildiğini ve bu arkadaşların, sahip oldukları değerler etrafında birbirlerini sosyalleştirerek veya etkileyerek suçlu hale geldiklerini ileri sürmektedir

rasyonelleştiği konusuna daha çok odaklandığı görülmektedir. Ayrıca bu rasyonelleştirme biçiminin de, suçun nedenlerini izah etmekten çok sonuçlarına ilişkin olduğu söylenebilir. Bu nedenle, nötrleştirme kuramı, suçu başlatan sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal faktörleri görmezlikten gelmiştir.

1. 5. Sosyal Kontrol Teorisi

Sosyal kontrol kuramına ilişkin yaklaşımlara ilk olarak Durkheim'in çalışmalarında rastlamak mümkündür. Kuramın diğer öncüleri arasında Albert J. Reiss (1922-), Jackson Toby (1925-), F.Ivan Nye (1918-) ve Walter C. Reckless (1899-1988) gibi isimler vardır. Kontrol kuramının modern anlamdaki öncüleri ise Hirschi ve Gottfredson'dur.

Sosyal kontrol teorisi suç olgusunu, bireylerin toplumsal değer ve normlara olan bağlılık düzeyleri açısından ele almaktadır. Bu teoriye göre bireylerin; aile, okul, din ve arkadaş gibi geleneksel kurum veya unsurlara bağlılık düzeylerinin güçlü olması, suçlulukta engelleyici bir işlevi görmektedir. Benzer biçimde; söz konusu geleneksel kurumlara olan bağlılık düzeylerinin zayıflığı ölçüsünde de, bireylerin suç işleme olasılıkları artmaktadır. Bu kuramda, "uyum" kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Fonksiyonist yaklaşımın popüler olduğu dönemde, sosyal kontrol kuramının suç olgusunu, bireylerin toplumsal ve kurumsal uyum kavramı üzerinden analiz etmesi, kuramın fonksiyonist bakış açısından önemli ölçüde etkilendiğinin önemli bir göstergesidir.

Sosyal kontrol kuramının varsayımlarına bakıldığında, kuramın insan davranışının denetimi ve bu denetimle ilintili olan kurumsal süreç ve unsurlar üzerinde odaklandığı görülmektedir. Diğer bir anlatımla, sosyal kontrol kuramı suçluluğu açıklarken; bireylerin toplumdaki değer, norm ve kurumlara olan bağlılığını ve bu bağlılıkla oluşan sosyal denetim olgusunu temel almaktadır. Birey veya toplum üzerinde söz konusu sosyal denetimin başarısızlığı veya yetersizliği, bu kuram açısından suçluluğun önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Bu nedenle, "sosyalleşme" ve "uyum", kontrol kuramının iki önemli kavramını oluşturmaktadır. Bireylerin geleneksel değerler ve kurumlar karşısındaki konumlanma biçimleri ve düzeyleri de önemli ölçüde, sosyalleşme ile ilintili olmaktadır.

Sosyal kontrol kuramı; çocukluk dönemlerinde yeterli içsel denetiminin gelişmeyişi veya içsel denetim mekanizmasının sonradan işlevselliğini yitirmesi ile aile, arkadaş, okul ortamlarında kazanılan sosyal rollerin birbiriyle çatması veya öğrenilen davranışların karışıklık arz etmesi gibi faktörlerin, bireyin suç veya sapkın tutum geliştirmesinde etkili olduğunu öngörmektedir (Williams III ve McShane,1999:191).

Hirschi (1969), bireyin topluma olan bağlılığını dört unsur üzerinden analiz etmektedir. 1. bağlılık (attachment), 2. taahhüt (commitment), 3. katılma (involvement), 4. inanç (belief). Buna göre; (1) yeterli düzeyde bağlılığın olmaması (özellikle ebeveyn ve okula), (2) yetersiz düzeydeki taahhüt, özellikle eğitimsel ve mesleki başarı, (3) izcilik ve sportif oluşumlar gibi geleneksel aktivitelere yetersiz katılma ve (4) özellikle ahlak ve hukuka olan inancın yetersizliği, suçlulukta etkili etmenlerdir (Bkz: Adler v.d, 1995:162-163, Hagan, 1991:188; Siegel, 1989:198; Bohm,1997:104; Liska, 1987:71).

Aynı şekilde Gottfredson ve Hirschi, suçluluğu “düşük benlik denetimi” (low-self control) kavramı ile açıklamaktadırlar. Onlara göre düşük benlik denetimi, yetersiz yetiştirme tarzıyla alakalıdır. Yetersiz düzeyde sosyalleşen bireyler, düşük bir benlik denetimine sahip oldukları için, suç işlemeye daha eğilimli olmaktadır. Düşük benlik denetimi de özetle; içgüdüsellik (impulsive), duygusuzluk (insensitive), fiziksel risk alma (risk-taking), kısa görüşlülük (short-sighted), sözel beceri yetersizliği (lack of verbal skills) maceraya düşkünlük, suç mağdurlarına karşı kayıtsızlık (acı ve ızdıraplara ilgisizlik), düşük düzeyde bir performans, bencillik, evlilik, iş ve arkadaş edinme gibi alanlardaki istikrarsızlık ve şiddete eğilimli olmak gibi faktörlerle yakından ilintilidir (Gottfredson and Hirschi, 1996:39-41; Bohm,1997:105; Barlow, 1993:575-576).

Kuramın Değerlendirilmesi

Sosyal kontrol kuramı, kriminolojide önde gelen kuramlardan birini teşkil etmektedir. Kuramın; aile, akran grubu, okul ve inanç gibi toplumun temel kurumları ile suçluluk arasında bir ilişki kurması önem arz etmektedir. Yapılan çok sayıda araştırma, söz konusu bu değişkenlerin suçluluğun önemli veya güçlü göstergeleri olduğunu ortaya koymuştur (bkz:Beirne ve Messerschmidt, 1991:432).

Sosyal kontrol kuramı, kriminolojide çok etkili veya ayrıcalıklı bir konuma sahip olmasına rağmen yine de bazı yönleri ile eleştirilmektedir. Bu eleştirileri şu şekilde belirtmek mümkündür: 1. kuramın özellikle, büsbütün suçlu motivasyon düşüncesini (idea of delinquent motivation) dışarıda bıraktığı belirtilmektedir. 2. kuram, suçlu davranış ile suçlu arkadaşlar arasındaki ilişkinin önemini küçümsemiştir. Oysaki, arkadaş grubunun suçluluk ile güçlü bir biçimde ilişkili olduğu araştırmalarla saptanmıştır. 3. sosyal kontrol teorisinin, genelde daha az ciddi olan suçları (less serious) açıklayabildiği dolayısıyla ciddi suçları ve yetişkin suçluluğu açıklayamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. 4. kuram örtük bir biçimde, toplumdaki ahlaki değerler temelindeki konsensüs olgusunu abartmıştır. Bu abartılı toplumsal uzlaşma vurgusu, toplumdaki sosyal çatışmanın varlığını ihmal ettiği gibi, toplumun bazı özelliklerinin de kriminojenik olabileceği gerçeğini değerlendirme dışı tutulmasına yol açmıştır. 5. sosyal kontrol teorisi, bireyin kriminalleşme sürecini (criminalization process) ihmal etmiştir. 6. teori, benzerlik arz eden bazı davranışların suç olarak tanımlanmasına karşın, bazı zararlı veya yıkıcı davranışların niçin suç olarak tanımlandığı gerçeğini açıklamakta başarısız olmuştur. 7. sosyal kontrol teorisine ilişkin diğer bir problem de, teorisinin bireyin olgunlaşması sürecindeki ıslahına ilişkin (maturational reform) olan bakış açısıdır. Kontrol teorisi, çocukların uygun bir biçimde sosyalleştirilemedikleri için suçlu hale geldiklerini öngörmektedir. Bu çerçevede bu yaklaşım, çoğu suçlunun ilk erişkinlik dönemlerine geldiklerinde, niçin suçu terk ettiklerini açıklayamamaktadır. Çünkü çoğu suçlularda suç işleme, ömür boyu devam etmemektedir. 8. Diğer bir eleştiri de, amaçlanan ilişkinin yönüyle ilgilidir. Hirschi, toplumsal bağların zayıflamasının, bireyi suça yönelttiğini ileri sürmektedir. Burada, suçluluğun toplumsal bağların zayıflaması sonucunda mı ortaya çıktığı, yoksa suçun, bireyin topluma olan bağlılığını mı zayıflattığı sorusu da yanıtız kalmaktadır. 9. ayrıca, kontrol kuramı çocukların nasıl sosyalleşmeleri gerektiğini açıklayamamaktadır.

Örneğin, geleneksel unsurlara olan bağlılığın nasıl olması gerektiği (Bohm,1997:105-107) izah edilmemiştir.

Yukarıda belirtilen eleştirilerden ayrı olarak, sosyal bağlılığın birkaç anket sorusu ile ölçmenin güçlüğü, kusurlu ve yetersiz bağlılığının yarattığı sonuçlar zincirini tanımlamanın zorluğu ve sosyalleşen gençlere karşı sosyalleşmemiş gençler şeklinde yüzeysel bir ayırım yaratma riski (Adler v.d, 1995:165) gibi bazı açılardan da, kuram eleştirilmektedir.

Sosyal düzensizlik ile sosyal kontrol kuramlarının suç ve suçluluğu, sosyal denetimdeki yıkılma veya sosyal denetimin zayıflaması ile açıklamaları, her iki kuramın da ortak özelliklerini oluşturmaktadır. Ancak, sosyal düzensizlik kuramı; göç, sosyal hareketlilik, hızlı nüfus artışı gibi ekolojik faktörler ile sosyal denetimin zayıflaması arasında bir ilişkiyi öngörmesine karşın, sosyal kontrol kuramının, bireyin genç ve erişkin dönemlerindeki topluma olan bağlılığını zayıflatan veya denetimi ortadan kaldıran faktörlerin neler olduğunu belirtmemesi de, kuramın suçun kaynaklarını gösterme noktasında bazı zayıflıkları içerdiği izlenimini vermektedir. Bundan ayrı olarak, işlenen tüm suç olayları bireylerin toplumsal kurum ve unsurlara olan bağlılıklarının zayıflamasıyla ortaya çıkmadığı bir gerçektir. Dahası, kan davaları ve namus cinayetlerinde olduğu gibi bazı suçlar, toplumsal kontrol mekanizmasının zayıflamasının sonucunda ortaya çıkmasının aksine bireyin, toplumsal kurum ve değerlere olan güçlü bağlarından kaynaklanmaktadır. Teorinin, kontrol unsurları içerisinde hangilerinin daha önemli olduğunu veya hangilerinin zayıflaması durumunda suçun ortaya çıkacağını ve bu zayıflığın ölçüsünün ne olduğunu, tam olarak ortaya koyamaması da kurama yöneltilebilecek önemli bir eleştiriye oluşturmaktadır. Ayrıca, kuramın suçlulukta durumsal faktörler (uygun hedefin olup olmadığı veya güvenlik tedbirlerin varlığı) ile suç mağdurunun etkisini görmezlikten gelmesi de eleştirilebilir.

1. 6. Damgalama Kuramı

Damgalama veya toplumsal reaksiyon teorisi, 1960'lı yıllarda suç ve suçluluk çözümlerinde dikkat çeken ve kısa sürede belirli bir popüleriteye ulaşan ender kuramlardan biridir. Damgalama kuramı; bireylerinin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır. Çünkü bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdaki dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır.

Damgalama kuramının suç olgusuna yaklaşım biçimi, önceki kuramlardan temelde bir ayrışmayı temsil etmektedir. Bir anlamda önceki kuramlar; "birey niçin suç işlemektedir" sorusuna odaklanırken, damgalama kuramı da, "niçin belirli davranışlar sapma olarak tanımlanmaktadır?" sorusuna yanıt arama çabası içinde olmaktadır (Marshall, 1999:212). Damgalama kuramı özellikle, davranışların illegal ve legal sınırlarını belirleyen kuralları ve hukuk sistemini sorgulamaktadır. Bu sebeple kuram, suç işleyen birey üzerinde değil, kuralları koyanlar üzerinde odaklanmaktadır. Genel olarak bakıldığında, damgalama teorisinin yanıtını aradığı iki temel soru vardır: 1.Toplumsal olarak sapma nasıl oluşmaktadır veya kuralları kim koymaktadır? 2. Bireyin

etiketlenmesinin, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açmaktadır? (Kızılcılık, 1996:150).

Damgalama yaklaşımının öncülerinden olan Becker'e göre suç olgusu, toplumda egemen sınıf veya güçlü konumda olanların çıkarılabilir öngörülerini çerçevesinde inşa edilen bir tanımlama biçimi ile ilintilidir. Bu yaklaşım, suçun bir davranışsal özellik olmaktan çok, hukuksal bir tanımlama ile alakalı bir olgu olduğunu göstermektedir. Yani Becker'e göre bazı sosyal gruplar, sapkın olarak etiketlenmede kullanılabilecek bazı kuralları koymakta ve bireylerin bu kurallara olan uyum durumlarına göre, onları sapkın veya uyumlu bireyler biçiminde damgalamaktadırlar (Vito ve Holmes,1994:189-192; Marshall,1999:212; Kızılcılık, 1996:150). O halde Becker'e göre, suçlu ile suçlu olmayan arasındaki fark, suçlunun sadece etiketlenmiş olmasıdır (Walklate, 1998:24-25). Becker'in bu bakış açısından hareket edildiğinde, suçlu bireylerden çok, kural koyucuların suçlu görülmesi gerekmektedir. Aslında suçun bir tanımlama biçimi olarak ele alınmasını gerektiren bazı durumların olduğu bir gerçektir. Örneğin, bazı ülkelerde, esrar kullanımı veya homoseksüellik gibi daha önceden suç eylemleri olarak kabul edilen bazı davranışların günümüzde suç kapsamından çıkartılması, suçun görece bir tanımlama biçimi olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, ülkeler/toplumlar bazında suç eylemlerinin farklılaşması da (örneğin, bir ülkede alkol kullanma bir suç eylemi olarak görülürken, başka bir toplumda suç olarak görülmez) bunun bir örneğini oluşturmaktadır.

Becker; "hangi davranışın sapma davranışı olarak alınacağı, o davranışın kimin yaptığına bağlıdır" (Kızılcılık, 1996:153) demekle, suçun sınıf temelli bir nitelik arz ettiğini vurgulamış olmaktadır. Örneğin üst veya orta sınıfa mensup olan gençlerin tutuklanmaları, alt sınıfa kıyasla daha düşük bir oranı teşkil etmektedir. Giddens bu olayın nedenini şu şekilde açıklamaktadır: Üst sınıfa mensup bireylerin çocukları tarafından işlenen her hangi bir hırsızlık olayı, polis veya mahkemeler tarafından masum çocuk oyunları olarak görülürken, alt sınıfa mensup bireyler tarafından veya yoksul bölgelerde işlenen bu eylemler, hırsızlık olayları olarak görülerek, bu yönde işlem yapılmaktadır (Giddens, 199:2000).

Bu kuramın diğer bir temsilcisi olan Lemert ise, sapmayı birincil ve ikincil sapma şeklinde ayırmıştır. Ona göre, bireyin ilk norm ihlali olarak görülen birincil sapma, geçici bir durumu betimlemektedir. Bu normsal ihlal, bireyin suçlu bir kimlik kazanmasını sağlayan bir sapma olarak görülmez. Bireyin gerçekten suçlu bir kişiliğe dönüşmesi, ikincil sapma ile oluşmaktadır. Çünkü ikincil sapmada, bireyin sosyal normlara olan tepkisi pekişmektedir. Stigmatize olan birey, sapkın alt-kültür gruplarıyla iletişime girerek, suçlu kültür etrafında yeniden sosyalleşmektedir. Ona göre gerçek suçluluk, aslında bu yeni sosyalleşme biçimiyle ortaya çıkmaktadır (İçli, 1998:113; Liska,1987:117). O halde bu yaklaşıma göre; cezaevleri, ıslah evleri ve akıl hasta haneleri, sapkınlığı pekiştiren kurumlar olarak işlev görmektedir.

Kuramın Değerlendirilmesi

Damgalama teorisi daha sonraları ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu kurama en çok yöneltilen eleştirinin başında, kuramın sapkın eylemlerin kaynaklarını ihmal etmesi gelmektedir. Ayrıca damgalama kuramının; daha çok homoseksüellik, uyuşturucu müptelalığı, alkolizm, akıl hastalığı ve sokak çetelerinin üyesi olmak gibi sınırlı düzeydeki davranışları tanımlamak için geliştirildiği belirtilmektedir. Bu durum da kuramın, suç davranışının

açıklanmasında “iktidar” ve “yapı” sorunlarını görmezlikten geldiği gerekçesiyle eleştirilmesine neden olmuştur. Diğer önemli bir eleştiri de, kuramın suç davranışlarını açıklamaktan çok, suç işleyenler lehine bir gerekçe oluşturmuş olmasıdır. Bu nedenle kuramın sadece yukarıda belirtilen sınırlı düzeydeki suç davranışlarını açıklamak için kullanılması, bazı çevrelerde damgalama kuramının “kaçıklar, kaltaklar ve cinsel sapıklar sosyolojisi” şeklinde suçlanmasına neden olmuştur. Diğer bir eleştiri konusu ise, birincil sapmanın kaçınılmaz olarak ikincil sapmaya yol açtığı şeklinde formüle edilen yaklaşımın tartışılmaya açık olmasıdır (Marshall,1999:213-214). Kurama yöneltilecek diğer eleştirileri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. suçluluğun kaynaklarını açıklayamamaktadır. 2. suçlu olarak etiketlenen bazı gençler, etiketlenme karşısında pasif bir pozisyonu kabul etmedikleri bir gerçektir. Ayrıca, kuramın etiketlenmenin sonuçlarına ilişkin öngördüğü davranış biçimi kaçınılmaz değildir ve tüm bireyler bu yönde davranış sergilemek zorunda değildirler. 3. bireyler işledikleri suç davranışlarından dolayı belirli bir ahlaki sorumluluğa sahiptirler. Bu nedenle damgalama sonucunda işlenen suç eylemi, insandaki bu sorumluluk anlayışını yok edemez. 4. Hiçbir davranışı doğal olarak kötü ve suçlu olarak görmemek naifliktir. 5. Yapılan araştırmalar, teorinin öngördüğü gibi damgalamanın her zaman sapmayı artırdığı şeklindeki yaklaşımı desteklememiştir (Regoli ve Hewitt, 1997:242).

Ayrıca kuramın, “damgalama, bireyi suça itmektir” şeklindeki varsayımı oldukça basit bir yaklaşım olarak durmaktadır ve damgalama kuramı, formel etkileşim biçimlerinin (adalet sistemi, mahkeme ve polis) suçluluk taki rolünü oldukça abartmaktadır. Oysa ki, suçluluğun üretilmesinde enformel etkileşimler veya süreçler de en az formel unsurlar kadar önemlidir (Regoli ve Hewitt, 1997:242).

Bohm da kurama yöneltilecek eleştirileri şu şekilde sıralamaktadır: 1. kuram birincil (primary) sapmayı açıklayamamaktadır⁹. 2. formel damgalama sürecinin önemini abartmıştır 3. kuram, adeta baskıcı bir toplumda masum bireylerin, keyfi olarak etiketlendiği izlenimini vermektedir. 4. etiketlenen tüm bireylerin sonradan suç işlemedikleri bir gerçektir. 5. kriminal suçlular arasında, bireysel farklılıkları ihmal etmektedir 6. basit bir kriminalleşme (criminalization) sürecini savunmaktadır 7. bireyleri, suçlu olarak damgalamanın onları suç işlemeye mi yönelttiği yoksa suçtan caydırdığı sorusu belirsizliğini korumaktadır (Bohm1997:116-118). Ayrıca kuramın aşırı deterministik olması, suçlulukta bireysel sorumluluğu ihmal etmesi, bütün suçlu davranışları, hukuksal bir tanımlama içinde değerlendirmesi¹⁰ ve bireylerin sonraki dönemlerinde - özellikle yetişkinlik dönemlerinde - suç işlemeyi terk etmeleri gibi açılardan da eleştiriyi hak ettiğini ileri sürmek mümkündür.

Özetle damgalama kuramcılarının, suç olgusunu sadece bireyin etiketlenmesi ve hukuksal tanımlama biçimi ile açıklamaya çalışmaları, suçun sosyal, kültürel, ekonomik gibi kaynaklarını görmezlikten gelmeleri, suçlulukta

---

⁹ Damgalama kuramının temsilcileri daha çok ikincil sapma üzerinde odaklanmışlardır. Bu nedenle, bireylerin birincil sapmaya neden katıldıkları ve buna karşın diğer bireylerin neden katılmadıklarını açıklayamamaktadır.

¹⁰ Oysaki hemen hemen tüm toplumlarda adam öldürme, tecavüz etme, gasp veya soygun gibi davranışlar tümüyle yanlış ve dolayısıyla da suç olarak görülmektedir

bireysel sorumluluğu yadsımaları, cinayet, gasp, tecavüz gibi bazı davranışların çoğu kültürde suç olarak görülmesi ve bireyin damgalama öncesi nasıl suç işler hale geldiğini açıklayamamaları, bu kuramcılara yöneltebilecek bazı eleştirileri oluşturmaktadır. Ayrıca bu kuram da, hangi koşullarda damgalanmanın bir suç nedeni olduğu hususu da açık değildir¹¹. Çünkü etiketlenen tüm bireylerin suç işlemedikleri de bir gerçektir.

1.7.Rasyonel ve Rutin Eylemler Teorisi

Rasyonel teorisyenlere göre suçlu davranış, iki temel birleşen sonucunda ortaya çıkmaktadır: 1. kişisel karar verme süreci ve 2. durumsal faktörler. Yani suçluluk, kişisel durum (paraya ihtiyaç duyma, kişisel değerler, suçlu deneyimlerini öğrenme) ile durumsal/ortamsal faktörlerin (hedefin ne derece korunduğu, insanların evde olup olmadığı ve suç işlenecek mekanların/semptlerin zenginlik veya elverişlilik düzeyi) birlikteliğini gerektiren bir eylemdir (Siegel, 1989:113).

Rasyonel teoriler, suç olgusunu analiz ederlerken asıl vurguyu caydırıcılık ve ceza unsurlarına yapmaktadırlar. Bu nedenle rasyonel kuramlar, daha çok suçun engellenmesine yönelik politikaların oluşturulması veya önlemlerin alınması konularını içermektedirler. Bu çerçevede rasyonel yaklaşımlara göre, suçun engellenmesi şu unsurlarla ilintilidir: “Çok etkili bir adalet sistemi, daha fazla cezaevi ve sokaklarda daha fazla polis” (Williams ve McShane, 1999:234). Bireyin özgür iradesine gönderme yapan bu kuramlar aslında, klasik teorinin yeniden gözden geçirilmiş modern versiyonları olarak görülmektedir.

Cohen ve Felson tarafından geliştirilen rutin eylem teorisi ise önemli ölçüde, Chicago okulunun varsayımlarından esinlenmiştir. Bu sebeple kuramı, suç ve suç mağduru oranlarını açıklayan ekolojik yaklaşımlardan biri olarak da görmek mümkündür. Bu kuram gündelik yaşamdaki rutin davranışlarda meydana gelen yapısal değişmelerin, suç davranışlarının meydana gelmesindeki etkisini konu edinmektedir (Bohm, 1997:80). Rutin eylem teorisi de, suç davranışını üç temel faktör ile açıklamaktadır: 1. motive olmuş suçlu (ergen çocuklar, işsiz birey, uyuşturucu bağımlılığı v.b) 2. uygun hedef/hedeflerin varlığı (ev ve arabaların kilitlememiş olması gibi) ve 3. yeterli düzeyde koruma önlemlerin olmayışı (polis, ev sahibinin ve güvenlik sisteminin olmayışı) (Akers, 1999:27; Miethe ve Meier, 1994:36; Botoms ve Wiles, 1997:320; Kennedy ve Forde, 2000:125; Bohm, 1997:80). Cohen ve Felson’a göre, suç olgusunun meydana gelmesi bu üç unsurun başarılı bir biçimde birlikteliğiyle mümkündür. Bu çerçevede onlar suçun, toplumdaki meşru fırsat yapısından ve bireylerin özgür yaşama eğilimlerinde kaynaklandığını düşünmektedirler. Bu nedenle onlara göre, gündelik yaşama ilişkin bazı değişikliklerin yapılması, suç oranlarının azalmasında etkili olabilir. Suçun azaltılmasında temel bir görev de, potansiyel suç mağduruna düşmektedir. Bu çerçevede suç mağdurları, kendilerini kolay bir hedef olmaktan çıkarmaları gerekmektedir (Bohm, 1997:80)

¹¹ Bir anlamda bireylerin, fırsatlarının kısıtlandığı, sosyal denetimin zayıfladığı veya alt kültür sürecine eklendikleri durumlar ile bu tür koşulların olmadığı durumlardaki etiketlenmenin sonuçlarının benzer olup olmadığı açık değildir.

Kuramın Değerlendirilmesi

Teorinin en belirgin özelliği, suç eyleminin analizinde durumsal faktörlerin önemini vurgulamış olmasıdır. Kuramın; bireyin suçluluk yönündeki motivasyonun, uygun hedefin varlığı ve güvenlik tedbirlerin azlığı gibi faktörlerin, suçlu davranışın meydana gelmesindeki etkisine yaptığı vurgu önemlidir. Bu perspektif açısından bakıldığında, bireyi suç işlemeye eğilimli kılan olumsuz faktörlerin ortadan kaldırılması, hedefin güçleştirilmesi veya güvenlik tedbirlerin artırılması gibi önlemlerin alınması, suçun engellenmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak Bohm'ın da işaret ettiği gibi (1997:81) suçla mücadele veya suçun engellenmesi çerçevesinde geliştirilecek politika ve uygulamalar ile birlikte gelen aşırı güvenlik çabaları, önemli özgürlük sorunlarını da yaratabilecektir. Diğer bir eleştiri de bu kuramın, engellenmedikçe tüm insanların suç işleyebileceklerini varsaymasıdır. Bu yaklaşım bazı kriminologlar tarafından, insan doğasının kriminal eğilimli olduğu biçiminde yorumlanmasına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Önemli bir eleştiri de, kuramın suçun meydana gelmesinde mağduru suçlayıcı bir içeriğe yakın tanımlamaları içermesidir. Çünkü suçun engellenmesinde, mağdurun rutin eylemlerinde bazı değişiklikler yapması istenmektedir (Bohm,1997:81)

Ancak rasyonel teorilerin varsaydığı gibi; etkili bir adalet sistemin varlığı, suçla mücadele eden birimlerin hem personel ve hem de teknik açıdan yeterli bir düzeye çıkartılması gibi unsurların suç işlemede caydırıcı unsurlar olmakla birlikte, suçu tümüyle engelleyemediği gerçeği de ortadadır. Rasyonel tercih kuramı ile rutin eylemler teorisine genel olarak bakıldığında, söz konusu kuramların suç olgusunu bireysel bir bağlamda ele aldıkları; aile yapıları, akran grubu, sosyalleşme biçimi, akran grubu, alt-kültür faktörlerini ihmal ettikleri ve suçluluğu daha çok mağdur ile durumsal faktörler üzerinden analiz ettikleri için oldukça sınırlı bir açıklama düzeyine sahip olduklarını ileri sürmek mümkündür. Ayrıca söz konusu kuramların, suçun yapısal kaynaklarını ihmal ettikleri de bir gerçektir.

Sonuç

Günümüzde suç alanında araştırma yapacak kriminolog veya sosyal bilimcilerin, bu çalışmada ele alınan geleneksel suç kuramlarından her hangi birini referans almaksızın araştırmalarını gerçekleştirmeleri neredeyse imkansız gibi görünmektedir. Bu gerçek, suçun açıklanmasında geleneksel suç kuramlarının taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Diğer bir ifade ile bu teoriler, suçluluğun açıklanmasında başvurulan temel kuramlar niteliğini taşımaktadır. Ancak bu çalışmada da görüldüğü gibi, geleneksel sosyolojik suç kuramlarının her birinin, suçluluğun farklı yönlerini/boyutlarını analiz ettikleri görülmektedir. Bu nedenle geleneksel suç kuramlarının hiçi biri, suç ve suçluluk olgusunu bütüncül bir çerçevede çözümleyememektedir. Bu saptama, yeni suç kuramlarının veya modellerinin geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Yeni kuramsal formülasyonlar, her şeyden önce çok sayıda faktörlerin analizini içermelidir. Özellikle geliştirilecek yeni kuramlar; suç işleyen bireylerin yapısını, suçun işlendiği mekansal özellikleri, toplumun veya ülkenin sosyo-kültürel, ekonomik, demografik, siyasal yapısını; suçla mücadele etme biçimini, kriminal hukuk yapısı ile suç mağdurlarının özelliklerini başarılı bir biçimde bir

araya getirebilmeli veya uzlaştırabilmelidir. Daha açılımsal bir ifade ile belirtecek olursak, suçluluğu daha bütüncül bir düzeyde açıklayabilecek bir kuramın her şeyden önce; yerleşim yerinin niteliklerini, anomi, kültür, gerilim düzeyi, ekonomik (yoksulluk, eşitsizlik v.b) ve siyasal unsurlar gibi **yapısal koşulları**, bireyin kişilik, biyolojik ve zihinsel gibi **bireysel özelliklerini**, bireyin **kontrol düzeyini etkileyen** geleneksel kurumlardaki (aile, okul, cemaat v.b) sosyalleşme biçimi/düzenini, suçlu akran grubu veya suç çeteleri ile olan etkileşimin varlığını, **suçla mücadele eden birimlerin** yeterlilik/güvenirlilik düzeyini, **ceza politikası ve suç mağdurlarının (tahrik edici yapısı, güvenlik tedbirlerinin yetersizliği v.b) özelliklerini** birlikte içermelidir.

Ayrıca bireysel ve toplumsal denetim unsurları ile toplumsal sermaye faktörleri, suçlulukta son derece önemli etkenlerdir. Bu çerçevede; aile, okul, akran grupları, yetersiz veya yanlış sosyalleşme, bireyselleşme gibi değişkenler suç çözümlerinde ele alınmalıdır. Bireyin sahip olduğu değerler yapısını veya sosyal sermaye gerçekliğini değerlendirmeye almaksızın sadece, işsizlik, göç ve yoksulluk gibi faktörlerin suça yol açacağını varsayan bir suçluluk modeli ise yetersiz veya eksik bir tanımlama çabası olarak görülecektir.

Suç gerçekliğini, ilişkili olduğu tüm değişkenler bağlamında analiz etmek veya suçta etkili olan unsurları/kaynakları bütüncül bir çerçevede ele alabilmek, interdisipliner ve multi-disipliner bir çabayı gerektirmektedir. Çünkü kapsayıcı bir suç modeli, suçun doğası gereği ister istemez, bütüncül bir bakışı gerektirmektedir. Suç olgusuna bütüncül bir yaklaşım ise, kuramların veya kuramsal varsayımların birbirleriyle entegre edilmesi ile ancak sağlanabilir. Bu sebeple son zamanlarda kriminolojide, tümleşik suç kuramları adı altında yeni kuramların geliştirildiği gözlemlenmektedir. Bu kuramlar da kendi aralarında, suçu hem bütüncül çerçevede ele alma ve hem de açıklama düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Bu temeller üzerine inşa edilmiş bir kuram hiç kuşkusuz, kusursuz olma iddiasını taşımamaktadır. Suçun daha kapsayıcı/genel bir çerçevede tanımlanmasını sağlayacağından dolayı, geleneksel suç kuramlarına kıyasla daha az kusurlu olacağı söylenebilir.

Özetle; geleneksel suç kuramlarının en belirgin özelliği, suçun parçalı kuram görüntüsünü sunmaları veya kapsamlı bir suç açıklamasından yoksun olmalarıdır. Bu da, suçluluğun açıklanması için yeni kuramların veya modellerin geliştirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- ADLER, Freda, Gerhard O.W. Mueller ve William S. Laufer (1995), **Criminology**, USA: McGraw-Hill
- AKERS, Ronald L. (1999), **Criminological Theories**, Chicago : Fitzroy Dearborn Pub.
- BARLOW, Hugh. (1993), **Introduction to Criminology**, USA: Harper Collins
- BEİRNE, Piers ve James Messerschmidt. (1991), **Criminology**, USA: Harcourt Brace Pub.
- BOHM, Robert M. (1997), **A Perimer on Crime And Delinquency**, USA: Wadsworth Pub.

- BOTTOMS, Anthony ve Paul Wiles. (1995), "Crime and Insecurity in The City", iç. **Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe** (Ed.: Cyrille Fijnaut vd.), Cambridge: Kluwer Law International,
- COHEN, Albert K. (1955), **Delinquent Boys**, New York: Free press.
- CONKLIN, John J. (1989), **Criminology**, New York: Macmillan Pub.
- CLOWARD, Richard A. ve Lloyd E.Ohlin (1960), **Delinquency and Oppurtinity**. New York: Free Press
- CROAL, Hazel. (1988), **Crime And Society in Britain**, Londra : Longman pub.
- DEMİRBAŞ, Timur. (2001), **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- DÖNMEZER, Sulhi. (1994), **Kriminoloji**, İstanbul:Beta Basım Yayım
- ELLIS, Lee, Anthony Walsh. (2000), **Criminology: A Global Perspective**, USA:Allyn and Bacon
- ELLIS, Desmond. (1987), **An Introduction to The Sociological Study of Deviance: The Wrong Stuff**, Canada: Collier Macmillan Inc.
- GIDDENS, Anthony. (2000), **Sosyoloji**, (Yay.Haz: Hüseyin Özel v.d.), Ankara: Ayraç Yay.
- GALLIHER, John F. (1989), **Criminology: Human Right, Criminal Law and Crime**, Englewood Cliffs: Perentice –Hall
- GULLOTTA, Thomas P., Gerald P Adams, Raymond Montemayor (1998), **Delinquent Violent, Theory and Interventions**, USA: Sage Pub.
- GOTTFREDSON, Michael R. ve Travis Hirschi. (1996) "Criminality and Low Self-Control", iç.**New Perspectives in Criminology** (Ed.: John E. Conklin), USA : Allyn and Bacon
- HAGAN, Frank E. John (1991), **Introduction To Criminology**, Chicago: Nelson- Hall
- HEİDENSÖHN, Frances. (1989), **Crime and Society**, Houndmills: Macmillan Press.
- HİRSCHİ, Travis (1969), **Causes of Delinquency**, Berkeley: University of California Press.
- İÇLİ, Tülin G. (1998), **Kriminoloji**, Ankara: Bizim Büro Basımevi
- İÇLİ, Tülin G. (2003), "Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet", iç.**Sosyolojiye Giriş**, (Ed.: İhsan Sezal), Ankara : Martı Yay,
- KENNEDY, Leslie W. David R. Forde. (2000), "Review of When Push Comes to Shove: A Routine Conflict Approach to Violence", **Journal of Criminal Justice And Popular Culture**", 7(3)
- KIZILÇELİK, Sezgin. (1996), **Sosyoloji Teorileri-3**, İzmir: Saray Kitapevleri,
- KIZMAZ, Zahir. (2002), Bazı Sosyal Değişkenler Bağlamında Doğu Anadolu Bölgesinde Suç ve Suçluluk, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (yayınlanmamış doktora tezi)
- KIZMAZ, Zahir. (2004), "Öğrenim düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" **F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 2, Elazığ
- LEVI, Michael. (1997), "Violent Crime", iç.**The Oxford Handbook of Criminology** , (Ed.: Mike Magurie v.d.), USA: Oxford Univ. Press

- LILLY, J. Robert, Francis T. Cullen ve Richard A. Ball. (1995), **Criminological Theory: Context and Consequences**, London: Sage Pub.
- LISKA, Allen E. (1987), **Perspectives on Deviance**, USA: Prentice-Hall,
- MCCAGHY, Charles H. (1985), **Deviant Behavior: Crime, Conflict and Interest Groups**, New York: Macmillan Pub.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat yay.
- MERTON, Robert K. (1968), **Social Theory and Social Structure**, (genişletilmiş yeni baskısı), New York: Free Press
- MIETHE, Terance D. Ve Robert F Meier.(1994), **Crime and its Social Context**, Albany: State University of New York Press,
- MİLLER, Walter B. (1958), “Lower Class Culture as a Generating Milieu of a Gang Delinquency”, **Journal of Social Issues** 14:19.
- REGOLI, Robert M ve John D. Hewitt. (1997), **Delinquency in Society**, USA: McGraw-Hill
- SHOEMAKER, Donald J. (1990), **Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior**, USA: Oxford Univ. Press
- SIEGEL, Larry J. (1989), **Criminology**, St.Paul: West Pub. Company,
- SOKULLU-AKINCI, Füsün R. (1999), **Kriminoloji**, İstanbul: Beta Yay.
- TAYLOR, Ian, Paul Walton ve Jock Young (1981), **The New Criminology**, London: Routledge
- TIERNEY, John (1996), **Criminology**, London: Prentice Hall Pub.
- VITO, Gennaro F., Ronald M. Holmes (1994), **Criminology**, Theory, Research And Policy, Belmont/ California : International Thomson Pub.
- WALKLATE, Sandra (1998), **Understanding Criminology: Current Theoretical Debates**, Buckingham-Philadelphia: Open University Press
- WILLIAMS III, Frank P. Marilyn McShane D.(1999), **Criminological Theory**, USA: PrenticeHall
- WOLFGANG, Marvin E. ve F. Ferracuti (1967), **The Subculture of Violence: Towards an Integrated Theory in Criminology**, London: Tavistock Pub.